DE NEGATIEVE THERAPEUTISCHE REACTIE OP DE PSYCHOANALYTISCHE INTERPRETATIE[1]

Lieven Jonckheere

INLEIDING - PROBLEEMSTELLING

interpretatie vanuit modern perspectief van evaluatie
evaluatie therapeutische effectiviteit

- voorzichtige formulering: worden we beter van psychoanalytische interpretatie of niet, geneest ze of niet
- kritischer formulering: worden we beter van psychoanalytische interpretatie … of integendeel slechter, zieker = negatieve therapeutische reactie (NTR)
  niet louter "baat het niet dan schaadt het niet " (Evrard over homeopathie)
  vandaag over interpretatie en NTR

eerste intuïtieve definitie NTR

- algemene formulering: na analyse slechter dan daarvoor, meer/ergere symptomen – in elk geval: meer klachten
- specifieker formulering: na (of zelfs reeds in) analyse meer klachten over analyse dan voordien over zijn 'leven' = analyse zelf symptoom geworden
  cfr Kraus: psychoanalyse = ziekte waarvoor ze beweert de therapie te zijn

vraag ivm NTR

- voorzichtige formulering
  - welk soort interpretatie leidt tot NTR?
  - in welke omstandigheden leidt interpretatie tot NTR?

  reden om voorzichtig of selectief te zijn met interpretatie?
- radicale formulering
  - leidt dé interpretatie *an sich* op bepaald moment altijd tot NTR?
  - is NTR structureel inherent aan dé interpretatie?

  reden om helemaal af te zien van dé interpretatie?

[1] postgraduaat Psychoanalyse Gent, 26 november & 10 december 2004

KLINISCH VERTREKPUNT
PTR OP ONJUISTE INTERPRETATIE & NTR OP WARE INTERPRETATIE

vertrekpunt:
effect interpretatie onvoorzienbaar … in twee richtingen: negatief (NTR) én positief (PTR)
- PTR op onjuiste interpretatie
- NTR op ware interpretatie

PTR op onjuiste interpretatie

standaardreferentie Lacan ivm interpretatie
Glover, "The therapeutic effect of inexact interpretation. A contribution to the theory of suggestion" (1931)

Fonction et champ, 1953, E 300
Dès lors, apparaît la fonction décisive de ma propre réponse et qui n'est pas seulement comme on le dit d'être reçue par le sujet comme approbation ou rejet de son discours, mais vraiment de le reconnaître on de l'abolir comme sujet. Telle est la responsabilité de l'analyste chaque fois qu'il intervient par la parole.
Aussi bien le problème des effets thérapeutiques de l'interprétation)inexacte qu'a posé M. Edward Glover dans un article remarquable, l'a-t-il mené à des conclusions où la question de l'exactitude passe au second plan. C'est à savoir que non seulement toute intervention parlée est reçue par le sujet en fonction de sa structure, mais qu'elle y prend une fonction structurante en raison de sa forme, et que c'est précisément la portée des psychothérapies non analytiques, voire des plus communes « ordonnances » médicales, d'être des interventions qu'on peut qualifier de systèmes obsessionnels de suggestion, de suggestions hystériques d'ordre phobique, voire de soutiens persécutifs, chacune prenant son caractère de la sanction qu'elle donne à la méconnaissance par le sujet de sa propre réalité.

Direction, 1958, E 593
Cette importance du signifiant dans la localisation de la vérité analytique, apparaît en filigrane, dès qu'un auteur se tient ferme aux connexions de l'expérience dans la définition des apories. Qu'on lise Edward Glover pour mesurer le prix qu'il paye du défaut de ce terme : quand à articuler les vues les plus pertinentes, il trouve l'interprétation partout, faute de pouvoir l'arrêter nulle part, et jusque dans la banalité de l'ordonnance médicale, et qu'il en vient à dire tout uniment, sans qu'on sache s'il s'entend, que la formation du symptôme est une interprétation inexacte du sujet. L'interprétation ainsi conçue devient une sorte de phlogistique : manifeste en tout ce qui se comprend à tort ou à raison, pour peu qu'il nourrisse la flamme de l'imaginaire, de cette pure parade qui, sous le nom d'agressivité, fait les choux gras de la technique de ce temps-là (1931 –, c'est bien assez neuf pour être encore d'aujourd'hui.

Sém V, 1956, 458
kopie

'onjuiste interpretatie' ipv suggestie

- al wat gezegd wordt *sous transfert* kan effect van interpretatie hebben en is dus interpretatie
- wel onderscheid maken tussen juiste en onjuiste interpretatie, interpretatie die wel of geen rekening houdt met het volledig Ubw
  postfreudianisme (1931): volledig Ubw = agressieve fantasieën = I invulling Ubw
  - juiste interpretatie houdt rekening met I agressie
  - 'onjuiste interpretatie' verwaarloost I agressie, dekt I agressie zelfs af
- onderscheid tussen juiste en onjuiste interpretatie op basis van de plaats van het I – komt in de plaats van Freuds onderscheid tussen interpretatie en suggestie op basis van de plaats van het S (suggestie hergedefinieerd als onjuiste interpretatie)
- onjuiste interpretatie niet alleen in psychoanalyse en analytisch geïnspireerde psychotherapie, maar ook in niet analytisch geïnspireerde psychotherapie, en zelfs bij dokter die pt zomaar 'iets' voorschrijft (gezond boerenverstand: van *dosim penis normalis repetatur* tot "Ontspan je eens een keer!" …)

- verwaarloost betekenaar in suggestie en interpretatie
  daardoor vervaagt het onderscheid tussen suggestie en interpretatie
  - Glover vergeet dat het principe van de suggestie de betekenaar is: *toute intervention parlée prend une fonction structurante chez le sujet en raison de sa forme*
    suggestie is een bepaald, imaginair gebruik van de betekenaar: verschillende vormen van suggestie bekrachtigen *la méconnaissance par le sujet de sa propre réalité* (= psychische realiteit = waarheid)
    - *systèmes obsessionnels de suggestion* (wat pt allemaal moet doen – installeren dwanghandelingen)
    - *suggestions hystériques d'ordre phobique* (wat pt moet mijden)
    - *soutiens persécutifs* (positief denken, peptalk, aanmoedigen)
  - Glover ziet niet de betekenaar in de interpretatie: *trouve l'interprétation partout, faute de pouvoir l'arrêter nulle part* = bij gebrek aan definitie van 'ware interpretatie' wordt alles interpretatie – met de noodzaak om daarbinnen onderscheid te maken tussen 'juiste' (houdt rekening met I agressie) en 'onjuiste interpretatie' (houdt geen rekening met I agressie):
    - al die niet analytische interventies = onjuiste interpretatie door Ander …
    - … maar ook *symptôme* = *interprétation inexacte du sujet* = subject dat ergens 'liegt', zich 'vergist'
    - besluit daaruit
      - juiste interpretatie door analyticus gaat in tegen symptoom, wijst dus op de I agressie in het symptoom
      - 'onjuiste interpretatie' door therapeutische Ander (suggestie) substitueert zich aan 'onjuiste interpretatie' door subject (symptoom) – leidt noodzakelijk tot een soort symptomatische PTR, die echter ook weer I agressie inkapselt

NTR op de ware interpretatie

Lacan: symptoom = ware interpretatie door subject

- symptoom is ook voor Lacan interpretatie door het subject
  - niet: onjuiste interpretatie (Glover)
  - wel: ware interpretatie door het subject = enige manier zelfs voor het subject om iets van zijn waarheid (psychische realiteit, gemis, *désir*) te tonen via het spel van het symbolische (*Verdichtung*/metafoor en *Verschiebung*/metonymie)
    cfr Sém VI "Le désir et son interprétation": Ubw formaties = interpretaties van het verlangen door het subject = poging van het subject om iets te zeggen over zijn verlangen
- besluit daaruit:
  ware interpretatie door analyticus moet
  - niet ingaan tegen het symptoom
  - wel een *reconnaissance* zijn van die waarheid van het subject via het symbolische van het symptoom
  - en doorgaan in de symbolische lijn van het symptoom
- ware interpretatie kan blijkbaar leiden tot NTR …
  - NTR en PTR ahw elkaars spiegelbeeld
  - PTR op onjuiste interpretatie (die I agressie verwaarloost)
  - NTR op ware interpretatie (die nadruk legt op het S, taligheid)
- straks:
  - wat is ware S interpretatie
  - wat is NTR
  - hoe kan ware, symbolische interpretatie leiden tot NTR

maar eerst een sociologisch ommetje
daaruit moet blijken dat men pas vanaf bepaald moment spel is gaan maken van die NTR op de interpretatie

SOCIOLOGIE:TWEE GOLVEN KRITIEK OP INTERPRETATIE

- vanaf midden jaren vijftig
  - gebrekkige effectiviteit (doel genezing niet bereikt)
  - nog geen aandacht voor NTR op interpretatie
- vanaf midden jaren negentig
  - niet alleen meer gebrekkige effectiviteit, maar ook gebrekkige *efficiency* (doel genezing niet op meest economische wijze bereikt)
  - NTR op interpretatie centraal
  - zitten we nog middenin

eerste golf kritiek:
de gebrekkige effectiviteit van de interpretatie

- midden jaren vijftig
- psychotherapieën betwistten onderling mekaars effectiviteit: I rivaliteit – geen vraag of oog van derde, externe instantie
- 1952 (1957 publicatie): Hans Eysenck (Engelse behaviorist) = eerste *coup* vanwege universitaire psychologie
  - Amerikaanse egoanalyse therapeutisch niet effectief, behaviorisme wel
  - kritiek niet onderbouwd, zogezegd bewezen – slordig en weinig wetenschappelijk onderzoek (cfr Churchill "ik geloof enkel in de statistieken die ik persoonlijk heb vervalst") (5 pagina's)
- analytische goegemeente verlamd
  bij elke in vraag stelling of evaluatie van haar effectiviteit
  - sociale angst, gewetensangst om publiek ontmaskerd te worden
  - vanuit onbehaaglijke gevoel inderdaad 'nie goe bezig' te zijn (punctuele evaluatie door Ander komt tegemoet aan permanente zelfevaluatie, sociaal *Entgegenkommen*!)
  - echte analyticus = heeft effectiviteit aan den lijve ervaren in eigen analyse (*passe*!) – geen onbehagen bij dit soort sciëntistische 'bewijzen'
- 1975: Lester Luborsky (Amerikaans psychoanalyticus) = verlossende repliek op Eysenck
  - pas na 20 jaar!
  - even slordig en weinig wetenschappelijk onderzoek als Eysenck
  - bewezen dat alle psychotherapieën even effectief zijn = Dodoverdikt (ik kom daarop terug)
- sedert jaren '80: geruststelling (mijn periode studie psychologie)
  - weer iedereen verlamd, nu door superieure ironie Luborsky
  - analytici makkelijk in paniek op het gebied van hun effectiviteit, maar ook makkelijk weer gerust te stellen
  - gerustgesteld voor bijna 20 jaar

tweede golf van kritiek:
de gebrekkige *efficiency* van de interpretatie & NTR op de interpretatie

- vanaf midden jaren negentig – nu nog volop in

- niet meer louter I wederzijdse kritiek psychotherapieën ondereen
  externe, derde factor, met driedubbel gezicht:
  - farmaceutische industrie
    - vroegere psychofarmaca enkel symptomatisch, kalmeren, louter functioneel
    - nu radicale machtsgreep in geestelijke gezondheidszorg door biologische, door farmaceutische industrie gecontroleerde psychiatrie …
    - … via nieuwe generatie antidepressiva met pretentie van mogelijkheid tot structurele verandering van *psyche*, 'persoon', *Self*, etc … (via SSRI = *selective serotonine reuptake inhibitors*)
    - psychotherapie?
      - elke vorm van psychotherapie overbodig maken (vroeger broederlijk naast elkaar)
      - cognitief-behaviorisme kan als enige nog een plaats vinden tov antidepressiva
        - als tenminste 'even therapeutisch effectief'
        - combinatie gedragstherapie en medicatie effectiever dan elk afzonderlijk (geheel meer dan som der delen)
        - als 'psycho-educatie' dit wil zeggen opvoeding tot een positief beleefd leven-onder-medicatie
  - staat/Ander
    - vroeger verzorgingsstaat = geestelijke gezondheidszorg zelf organiseren, zonder effectiviteit te controleren (iedereen mocht daarbinnen doen wat hij wou)
    - nu *état stratège* = geestelijke gezondheidszorg niet meer zelf organiseren, maar controleren, evalueren op kwaliteit – therapeutische effectiviteit is staatszaak …
    - … in naam van de 'klant', patiëntenrechten (en niet meer ifv wettelijke verplichtingen)
    - psychotherapie?
      - psychotherapieën moeten allemaal plaats vinden binnen algemene universitaire psychologie die dan auto-controle kan uitoefenen – daarin komt cognitivistische gedragspsychologie centraal (past best in die ideologie controle/evaluatie)
        (toen psychotherapieën nog niet moesten geëvalueerd worden, toen ze nog niet hun plaats moesten vinden in een universitaire eenheid, en ze nog hun eigenheid zochten en probeerden te etaleren, refereerden ze naar psychoanalyse)
      - algemene universitaire psychologie zoekt steun bij staat om te mogen fungeren als basis van dé psychotherapie (naast psychofarmaca), en niet meer bij psychoanalyse (onder andere in het kader van de bescherming van de titel van 'psychotherapeut')
  - verzekeringen
    wie niet efficiënt genoeg is, riskeert niet meer terugbetaald te worden en dus enkel nog pten te krijgen die het zich kunnen permitteren …

omstandigheden van kritiek op interpretatie halverwege jaren negentig
- tegenover het succes van de farmaceutische industrie slaagt het cognitief-behaviorisme erin om monsterverbond aan te gaan met biologische psychiatrie (zoals psychoanalyse voorheen met klassieke psychiatrie!)
- tegenover de staatseis van controle/evaluatie slaagt cognitief-behaviorisme erin om zich te ontpoppen tot het universitair centrum/basis van de psychotherapie (zoals psychoanalyse voorheen het centrum van de psychotherapie buiten de universiteit was!)

machtsgreep farmaceutische industrie

- Prozac
  - psychofarmaca=antidepressiva=Prozac=SSRI = *selective serotonine reuptake inhibitors*) – cfr Peter Kramer, “Listening to Prozac” (1993)
  - bestseller – meteen begrepen als aankondiging definitieve triomf biologische psychiatrie over elke vorm van psychodynamische psychotherapie (= 'psychoanalytisch geïnspireerd' – zeker dood voor de psychoanalyse!)

- vooral *selfpsychology* (actuele USA psychoanalyse) voelt zich beschuldigd door Kramer/Prozac
  - "dat ze op basis van een verouderd wetenschappelijk model in zeven jaar realiseert wat Prozac in enkele weken kan, terwijl ze ondertussen de patiënt vrolijk kaal plukt en onnodig verder laat lijden” (Frattaroli, "Healing the Soul in the Age of the Brain. Becoming Conscious in an Unconscious World, 2001, 365)
  - psychoanalyse niet efficiënt = ze werkt, maar niet op voldoende economische wijze, het duurt veel en veel te lang en het kost veel en veel te veel moeite om hetzelfde resultaat te bewerkstelligen dat Prozac in een paar weken moeiteloos tot stand brengt = verandering persoonlijkheid, *selfactualisation*
  - Kramer: provocatieve ondertitel: *a psychiatrist explores antidepressant drugs and the remaking of the self* – the *remaking* of the Self en dus niet de *selfactualisation*. U zelf worden, Uw *true self* vinden is geen kwestie van een moeizaam proces van groei van dat zelf van binnen uit. Maar het *Self*, nieuwe versies van dat *Self*, zijn maakbaar, van buiten uit, via chemie. Prozac laat toe *to experience on a stable and continuous basis the feelings of someone with a different temperament and history (…) Prozac lends the introvert the social skills of a salesman (…) the selfimage changes overnight …*

- ingewikkelder verhouding Kramer tot psychoanalyse
  - geen kritiek op
    - psychoanalyse op zich (Kramer is psychoanalyticus!)
    - gebrekkige effectiviteit egoanalyse (= Eysenck)
  - wel kritiek op *selfpsychology*
    - gebrekkige *efficiency*
    - haar einddoel (als theorie) nl *selfactualisation*
  - uiteindelijk keert Kramer via Prozac terug tot Freud zoals ooit Lacan via Saussure terugkeerde tot Freud – met uiteraard de vraag of hij wel bij Freud geraakt, of hij ethisch niet in de knoop geraakt, wat daarvan de klinische perspectieven zijn …

- ook weer *Big* Brother, grote *Frater* = Elio Frattaroli spreekt in naam van anonieme confraterolietjes: "Healing the soul in the age of the brain. Becoming conscious in an unconscious world" (2001)
  - weer vrij lang gewacht: 10 j na Kramers biochemische *Prozac-attack*
  - heel wat minder ironie dan Luborsky, met Dodoverdikt – meer van hetzelfde: *growth of Self as a psychotherapist* (countertransference), ridicuele serieux
  - vraag of Frattaroli’s selfpsychologische repliek op Prozac de analytici even zeer zal kunnen geruststellen/verlammen én de bestaanszekerheid van psychoanalytici zal kunnen garanderen

tweede poging tot universitaire machtsgreep door behaviorisme
door zich op te werpen als de basis voor een algemene psychologie

context
- farmaceutisch offensief via biologische psychiatrie
- staatstoezicht op kwaliteit van de zorg (geestelijke gezondheidszorg)
- verzekeringen met de *efficiency* van het genereren van de meerwaarde

- boze wolf = Klaus Grawe[2]
  - "Psychotherapie im Wandel. Von der Konfession zur Profession" (1994, 900pp) = Psychotherapie in beweging. Van biecht tot beroep, van religieuze bedoening tot wetenschappelijke onderneming
  - de Eysenck van onze tijd, maar efficiënter/gevaarlijker
    - Zwitser: aseptischer, neutraler (cfr Canadees Quebec-hygienisme nog scherper)
    - meer universitair-wetenschappelijke bagage, pretentie: psycholoog & professor = universitaire autoriteit inzake meting, evaluatie en vergelijking doelmatigheid verschillende psychotherapieën
    - meer politiek-economische impact: geslaagd om zich op dat vlak ernstig te laten nemen (lobbying) door onder andere de *Deutsche Bundesregierung,* die hem al volop betrokken heeft bij voorbereiding reglementering 'psychotherapeut'
    - psychoanalyse geïntegreerd (in 'didactische' analyse geweest) – dus van binnen uit …

Grawe vergelijkt effectiviteit PT = universitair discours
- preliminaire selectie: niet alle PT, maar enkel psychotherapieën
  - die volgens universitaire criteria vatbaar zijn voor wetenschappelijk onderzoek
  - waarvoor effectief wetenschappelijk onderzoek gebeurd is

  enkel wetenschappelijk controleerbare & gecontroleerde' PT
- beperkt clubje
  - cognitivistisch gecorrigeerde gedragstherapie
  - *Gestalt*therapie
  - gesprekstherapie volgens Rogers
  - systeemtherapie
  - psychoanalyse … hakken over de sloot – op de hielen gezeten door hypnose (cfr infra)

besluit Grawe uit universitaire studie van 'wetenschappelijke' studies van therapeutische effecten psychoanalyse
- klassieke kritiek, genuanceerder dan voorloper Eysenck
  - effectief = bereikt genezing
  - niet efficiënt = het duurt veel te lang en kost dus te veel geld = *efficiency* = *time is money*
- nieuwe kritiek in terloopse opmerkingen: verrassende vaststelling dat vooral psychoanalyse leidt tot NTR (zelf gezegd, zegt Grawe)

[2] Jonckheere, L., La réaction thérapeutique négative à l'interprétation, Mental. Revue internationale de santé mentale et psychanalyse appliquée, mars 2000, 7, pp. 117-146 (lezing op het congres "Psychoanalyse & Psychotherapie", georganiseerd door GPP en EEP-Développement, Gent, 20-21 maart 1999).

GRAWE: PSYCHOANALYSE LEIDT TOT NTR

terloopse opmerkingen

- eerste intuïtieve definitie NTR
  - na analyse slechter dan daarvoor, meer/ergere symptomen, men klaagt meer
  - na of zelfs in de analyse klaagt men nog meer over analyse dan voordien over zijn leven = analyse is zelf symptoom geworden (cfr Kraus: psychoanalyse = ziekte waarvoor ze beweert de therapie te zijn)

- NTR in twee soorten psychoanalyse
  (die elkaar eigenlijk wederzijds uitsluiten, gezien vanuit de psychoanalyse)
  - NTR op het einde van de klassieke *Langzeitanalyse* (didactische!)
    - artefact van té lange duur, gebrekkige *efficiency*
    - klassiek: toegeven dat psychoanalyse eerst (spectaculair) therapeutisch kan werken - maar dat kantelt vanaf bepaald punt, zelfs hoe langer analyse, hoe meer NTR
      - goede raad: stop op tijd met analyse, op kritische moment waarop haar maximaal therapeutisch effect bereikt is (ironisch genoeg vaak al zeer snel) – als analyse werkt, stop ermee voordat ze haar eigen effect teniet doe
      - becijfert voor potentiële clientèle (én verzekeringen) na hoeveel sessies analyse best stopt = gemiddelde aantal preliminaire gesprekken van Lacanianen (ongeveer twintig?)
      - duidelijke economische agenda
  - NTR meteen in het begin van 'psychoanalytisch geïnspireerde psychotherapie' (korte analyse)
    - psychosomatiek
      - NTR in begin, indien psychoanalyse 'verkort toegepast' wordt op contrageïndiceerde doelgroepen
      - vooral bij psychosomatische fenomenen leiden 'psychoanalytisch geïnspireerde psychotherapieën' massaal tot NTR – psychosomatiek is dus contraindicatie voor psychoanalyse
    - inzet – strijd in Duitse universiteiten
      - psychologie probeert poot aan de grond te krijgen in de universitaire psychiatrie
      - stuit op solidariteit psychoanalyse-psychiatrie, psychoanalyse koos kant psychiatrie tegen algemene psychologie – resultaat: psychoanalytisch gevormde psychiaters bezet universitaire leerstoelen 'psychosomatiek'; vandaar dat alle daar gevormde geneesheren/psychiaters meestal tot psychotherapie komen via psychoanalytische vorming
      - solidariteit psychoanalyse-psychiatrie breken, psychoanalyse moet weg uit geneeskunde
        (hier reeds gelukt, vroeger UZ psychoanalytisch gevormde diensthoofden, nu zeker niet meer)

- oorzaak NTR in lange en korte analyses: leeranalyse indoctrineert tot twee types interpretatie
  - Grawe opleiding als analyticus – fundamentele kritiek op leeranalyse, van binnen uit (onder overdracht)
  - leeranalyse
    - exclusieve overdracht op meester-didacticus (S1) = uitsluiting overdracht op empirische weten universitaire psychologie (S2), geen communicatie/concurrentie daarmee aangegaan

- indoctrinatie met twee types interpretatie – die analytici later herhalen in de mate dat ze daarvan zelf de NTR ervoeren (NTR = analyticus worden!) (actief herhalen van het passief ondergane):
  - overdrachtsinterpretatie – lijkt klassiek Freud
  - dubbelzinnige interpretatie – lijkt klassiek Lacan

  daarop kom ik meteen terug

- mijn bedoeling: psychoanalytische interpretatie redden van Prozac (Kramer) & universitaire cognitief-behaviorisme (Grawe)?
  - psychoanalyse nog niet hersteld van zijn aanval, men baseert zich nog altijd op hem, zijn methodes om psychoanalyse te evalueren – in het kader van de erkenning van het beroep van psychotherapeut (bv vandaag!)
  - tegen Prozac (1993)
    - Amerikaans selfpsycholoog Frattaroli (2001) – zonder enige ironie, selfpsychology
    - ik (2003 – niet gepubliceerd[3])
  - tegen Grawe (1994)
    - ik (1999 – gepubliceerd)
    - via Oostenrijkse Lacaniaan Michaël Turnheim, "Craniométrie post-thérapeutique", Mental, 1997)
  - probleem om interpretatie te redden is echter dat Grawe slechts luidop/publiek zegt, wat wij al lang onder elkaar weten – nl dat psychoanalytische interpretatie inderdaad haast onvermijdelijk op een of ander punt, op een of ander moment NTR uitlokt

[3] Jonckheere, L., Kritische bedenkingen rond het delen van het lichaam en het helen van de ziel (SerotonineSelfSymptoom. Een psychoanalytisch antwoord op Prozac?), Symposium "How to t(h)reat(en) the soul in the age of the brain – depressie the State of the art" (Psychiatrisch Centrum OLV van Vrede, Menen – 10 oktober 2003 – (organisatie Hendrik Michiels)

NEGATIEVE THERAPEUTISCHE REACTIE

- intuïtieve definitie
- Freud
- postfreudianen
- Lacan

eerste intuïtieve definitie NTR

- meest algemene formulering: na analyse slechter dan daarvoor, meer/ergere symptomen, men klaagt meer
- meest specifieke formulering: na of zelfs reeds in de analyse klaagt men nog meer over analyse dan voordien over zijn leven = analyse is zelf symptoom geworden (cfr Kraus: psychoanalyse = ziekte waarvoor ze beweert de therapie te zijn)

NTR bij Freud

- uitvinding psychoanalyse
  'negatieve reacties' tov interpretatie van het Ubw bij hysterie – bv symptoom 'spreekt mee'
  - hoe dichter bij pathogene kern, hoe meer symptoom zich laat horen – cfr onderzoek door dokter dat pijn doet in de mate dat hij op de goede plek drukt – pt moet 'ai!' roepen (= voorlopige NTR)
  - eenmaal pathogene kern bereikt, verstomt het symptoom (= uiteindelijk PTR)
  - wordt echter niet allemaal rozengeur en maneschijn – nieuw ongeluk (of oude ongeluk) op einde analyse, ogen gaan open voor het echte ongeluk
    cfr besluit "Studien" (1895): therapie kan hoogstens *hysterisches Elend* vervangen door *gemeines Unglück* = alledaagse ongeluk van *condition humaine,* het lot dat ziek maakt, maar voor hetzelfde geld ook geneest, buiten elke mogelijke concurrentie door therapie
    Freuds blijvende ironie tov psychotherapie

- ontwikkeling psychoanalyse
  Freud blijft worstelen met verslechtering symptomen als artefact van behandeling
  - metapsychologie van het narcisme
    - subject wil genezing niet te danken hebben aan ander, maar enkel aan zijn eigen ik
    - heet nog niet NTR
  - tweede topiek
    - onderscheid weerstanden *Ich*, *Überich*, *Es (libido)*
    - NTR vanuit Ubw schuldgevoel & strafbehoefte *Überich*, dat reageert op het Es dat in de analyse wordt gewekt
    - keuze ongelukkige levensomstandigheden (*gemeines Unglück*) kan NTR op doorgedreven analyse genezen
  - *Jenseits* lustprincipe
    - onderscheid: conflict tussen *Ich*/*Überich*/*Es(libido)* – doodsdrift als conflictneiging
    - NTR geëmancipeerd van *Überich* & uitgezuiverd in termen van doodsdrift
    - vanuit fundamentele vraag ("Endliche & Unendliche", 1938)
      - hypothese: analyse kan eind stellen aan allesoverheersende belang kwantitatieve verhouding *Ich/Es*, *Es* kan door *Ich* aan banden gelegd
        gevolg: *Überich* verliest zijn functie, preventie conflicten mogelijk
      - echter geen oplossing: er bestaat een conflictneiging onafhankelijk van krachtsverhoudingen *Ich/Es* = *parlêtre* kan blijkbaar niet zonder een duister, onoplosbaar conflict = doodsdrift (=conflictdrift!)
        gevolg: leidt noodzakelijk tot NTR op einde kuur
      - besluit uit verschuiving van conflict *Ich/Es* naar de doodsdrift als 'conflictdrift'
        - *ich war nie ein therapeutischer Enthusiast* met verwachting alles te kunnen genezen
        - psychopathologie (neurose) geen overbodig accident, maar antwoord op ongeneeslijk R dat elke therapie weerstaat

        Lacan dezelfde ethiek
        - hysterie: "geneest uit liefde tot vader van alles, behalve van hysterie zelve"
        - psychose: "het wezen van de mens draagt de waanzin in zich als limiet van zijn vrijheid"

NTR bij postfreudianen

weinig postfreudianen nemen NTR ernstig als structureel gegeven, als R grens op psychotherapie, als ongeneeslijk, als doodsdrift

veel technische vernieuwingen van eerste postfreudianen viseren inderdaad dat punt
- Bv Rank met geboortetrauma
- bv Wilhelm Reich met weerstandsanalyse en lichaamstechnieken

en provoceren ironisch genoeg nog meer NTR – als je tegen doodsdrift ingaat, provoceer je doodsdrift

NTR bij Lacan

Lacan niet veel over NTR, drie passages
- NTR telkens ifv doodsdrift, zoals bij laatste Freud
- NTR overhevelen van I naar R al over S
- sintoom = uiteindelijke RSI verknoping van verschillende visies op NTR

Sém V, 245
Allons maintenant un peu plus loin, et rappelons-nous en quoi consiste ce que Freud introduit de nouveau concernant le masochisme dans Au-delà du principe du plaisir. C'est essentiellement ceci - à considérer le mode de résistance ou d'inertie du sujet à une certaine intervention curative normative, normalisante, nous sommes amenés à articuler le principe du plaisir comme la tendance de la vie à retourner à l'inanimé. Le dernier ressort de l'évolution libidinale, c'est de retourner au repos des pierres. Voilà ce que Freud apporte pour le plus grand scandale de tous ceux qui avaient fait jusque-là de la notion de libido la loi de leur pensée.
Cet apport, s'il est paradoxalement nouveau, voire scandaleux quand il est exprimé comme je viens de le faire, n'est par ailleurs qu'une extension du principe du plaisir, tel que Freud le caractérisait par le retour à zéro de la tension. Il n'y a pas, en effet, de plus radical retour à zéro que la mort. Simplement vous pouvez remarquer qu'en même temps, cette formulation du principe du plaisir, nous sommes tout de même forcés, pour distinguer, de la situer au-delà du principe du plaisir.
II conviendrait de dire ici quelques mots d'un des problèmes les plus singuliers de la vie et de la personne de Freud, sa relation à la femme, sur laquelle nous aurons peut-être un jour l'occasion de revenir. Son existence a été très privée de femmes, ou s'en privant. On ne lui connaît guère que deux femmes, la sienne et cette belle-sueur qui vivait dans l'ombre du couple. On n'a vraiment pas trace d'autre chose qui soit une relation proprement amoureuse. En revanche, il avait une tendance assez déplorable à recevoir facilement des suggestions provenant de la constellation féminine qui s'était formée autour de lui, et dont les membres se voulaient les continuatrices ou les aides de sa pensée. C'est ainsi qu'il lui suffisait de se voir proposer par une personne comme Barbara Low un terme aussi médiocrement adapté, j'ose le dire, que celui de Nirvana principle, pour qu'il lui donne sa sanction. Le rapport qu'il peut y avoir entre le Nirvana et la notion du retour de la nature à l'inanimé, est un tant soit peu approximatif, mais puisque Freud s'en est contenté, contentons nous en aussi.
Si le principe du Nirvana est la règle et la loi de l'évolution vitale, il doit donc y avoir quelque part un truc pour que, de temps en temps au moins, ce ne soit pas la chute du plaisir qui fasse plaisir, mais au contraire sa montée - seulement, reconnaît Freud, nous ne sommes absolument pas fichus de dire pourquoi. Ce doit être quelque chose dans le genre d'un rythme temporel, d'une convenance des termes, de pulsations. Il laisse apparaître à l'horizon un recours possible à des explications qui, si elles pouvaient être données, ne seraient pas vagues, mais qui restent très loin de notre portée - elles vont dans le sens de la musique, de l'harmonie des sphères.
En tous les cas, dès lors que l'on admet que le principe du plaisir est de retourner à la mort, le plaisir effectif, celui auquel nous avons affaire concrètement, nécessite un autre ordre d'explications. Il faut bien que quelque truc de la vie fasse croire aux sujets, si l'on peut dire, que c'est bien pour leur plaisir qu'ils sont là. On en revient ainsi à la plus grande banalité philosophique, à savoir que c'est le voile de Maïa qui nous conserverait en vie grâce au fait qu'il nous leurre. Au-delà, la possibilité d'atteindre, soit le plaisir, soit des plaisirs, en faisant toutes sortes de détours, reposerait sur le principe de réalité. Cela, ce serait l'au-delà du principe du plaisir.
Il ne faut rien de moins à Freud pour justifier de l'existence de ce qu'il appelle la réaction thérapeutique négative. Nous devons tout de même nous arrêter ici un instant, parce qu'enfin, cette réaction thérapeutique négative n'est pas une espèce de réaction stoïcienne du sujet. Elle se manifeste par toutes sortes de choses extraordinairement gênantes pour lui comme pour nous et son entourage. Elles sont même si encombrantes qu'à tout prendre n'être pas né peut paraître un meilleur sort pour tout ce

qui est venu à l'être. La parole qu'Œdipe finit par articuler, son mè phunai, comme le terme dernier donnant le sens où vient culminer l'aventure tragique, bien loin d'abolir celle-ci, l'éternise au contraire, pour la simple raison que, si Œdipe ne pouvait pas arriver à l'énoncer, il ne serait pas le héros suprême qu'il est. C'est justement en tant qu'il l'articule finalement, c'est-à-dire qu'il se pérennise, qu'il est ce héros.

Ce que Freud nous découvre comme l'au-delà du principe du plaisir, c'est qu'il y a peut-être en effet une aspiration dernière au repos et à la mort éternelle, mais, dans notre expérience, et c'est tout le sens de ma seconde année de séminaire, nous rencontrons le caractère spécifique de la réaction thérapeutique négative sous la forme de cette irrésistible pente au suicide qui se fait reconnaître dans les dernières résistances auxquelles nous avons affaire chez ces sujets plus ou moins caractérisés par le fait d'avoir été des enfants non désirés. A mesure même que s'articule mieux pour eux ce qui doit les faire s'approcher de leur histoire de sujet, ils refusent de plus en plus d'entrer dans le jeu. Ils veulent littéralement en sortir. Ils n'acceptent pas d'être ce qu'ils sont, ils ne veulent pas de cette chaîne signifiante dans laquelle ils n'ont été admis qu'à regret par leur mère.

Ce qui nous apparaît ici à nous, analystes, dans ces cas, est exactement ce qui se retrouve dans les autres, à savoir la présence d'un désir qui s'articule, et qui s'articule non pas seulement comme désir de reconnaissance, mais comme reconnaissance d'un désir. Le signifiant en est la dimension essentielle. Plus le sujet s'affirme à l'aide du signifiant comme voulant sortir de la chaîne signifiante, et plus il y entre et s'y intègre, plus il devient lui-même un signe de cette chaîne. S'il s'abolit, il est plus signe que jamais. La raison en est simple - c'est précisément à partir du moment où le sujet est mort qu'il devient pour les autres un signe éternel, et les suicidés plus que d'autres. C'est bien pourquoi le suicide a une beauté horrifique qui le fait si terriblement condamner par les hommes, et aussi une beauté contagieuse qui donne lieu à ces épidémies de suicide qui sont tout ce qu'il y a de plus réel dans l'expérience.

Une fois de plus, dans Au-delà du principe du plaisir, Freud met l'accent sur le désir de reconnaissance comme tel, comme faisant le fond de ce qui fait notre relation au sujet. Et après tout, dans ce que Freud appelle l'au-delà du principe du plaisir, y a-t-il même autre chose que le rapport fondamental du sujet à la chaîne signifiante?

Si vous réfléchissez bien, recourir à une prétendue inertie de la nature humaine pour donner le modèle de ce à quoi aspirerait la vie est une idée qui doit légèrement nous faire sourire au point où nous en sommes. En fait de retour au néant, rien n'est moins assuré. D'ailleurs, Freud lui-même - dans une toute petite parenthèse que je vous prierai de retrouver dans l'article Le Problème économique du masochisme où il réévoque son Au-delá du principe du plaisir - nous indique que si le retour à la nature inanimée est effectivement concevable comme le retour au plus bas niveau de la tension, au repos, rien ne nous assure que, dans la réduction au rien de tout ce qui s'est levé et qui serait la vie, là-dedans aussi, si l'on peut dire, ça ne remue pas, et qu'il n'y ait pas au fond la douleur d'être. Cette douleur je ne la fais pas surgir, je ne l'extrapole pas, elle est indiquée par Freud comme ce qu'il nous faut considérer comme le résidu dernier de la liaison de Thanatos avec Éros. Sans doute Thanatos trouve-t-il à se libérer par l'agressivité motrice du sujet vis-à-vis de ce qui l'entoure, mais quelque chose en reste à l'intérieur du sujet sous la forme de cette douleur d'être qui paraît à Freud être liée à l'existence même de l'être vivant. Or, rien ne prouve que cette douleur s'arrête aux vivants, d'après tout ce que nous savons maintenant d'une nature qui est autrement animée, croupissante, fermentante, bouillonnante, voire explosive, que nous ne pouvions jusqu'à présent l'imaginer.

En revanche, ce que nous n'avons pas à imaginer, ce que nous touchons du doigt, c'est que le sujet dans son rapport au signifiant, peut de temps en temps, en tant qu'il est prié de se constituer dans le signifiant, s'y refuser. Il peut dire - Non, je ne serai pas un élément de la chaîne. C'est cela qui est bel et bien le fond. Mais le fond, l'envers, est ici exactement la même chose que l'endroit. Que fait en effet le sujet à chaque instant où il se refuse en quelque sorte à payer une dette qu'il n'a pas contractée ? Il ne fait rien d'autre que de la perpétuer. Ses successifs refus ont pour effet de faire rebondir la chaîne, et il se retrouve toujours lié davantage à cette même chaîne. L'Absagüngzwang, cette nécessité éternelle de répéter le même refus, c'est là où Freud nous montre le dernier ressort de tout ce qui, de

l'inconscient, se manifeste sous la forme de la reproduction symptomatique.

Sém XIV, 15 feb. 67
Tout de suite, nous qui - je suppose - avons lu ce texte, nous pouvons aller à son extrême, que Freud formule comme ce qu'on appelle "pulsion de mort" (traduction de Todestrieb) ; c'est à savoir : qu'il ne peut s'arrêter d'étendre ce Zwang - cette contrainte de la répétition - à un champ qui n'enveloppe pas seulement celui de la manifestation vivante, mais qui la déborde, à l'inclure dans la parenthèse d'un retour à l'inanimé. Il nous sollicite donc de faire subsister comme vivante - et il nous faut bien mettre ici ce terme entre guillemets - une tendance qui étend sa loi au-delà de la durée du vivant.
Regardons-y bien de près, puisque c'est là ce qui fait l'objection et l'obstacle devant quoi se rebelle - tant que, bien sûr la chose n'est pas comprise - se rebelle, de prime abord, une pensée habituée à donner un certain support au terme de tendance ; support, justement, qui est celui que je viens d'évoquer en mettant le mot "vivante" entre guillemets. La vie, donc, dans cette pensée, n'est plus "l'ensemble des forces qui résistent à la mort", pour citer Bichat ; elle est : l'ensemble des forces où se signifie que la mort serait pour la vie, son RAIL.
A la vérité, ceci n'irait pas très loin, s'il ne s'agissait pas d'autre chose que de l'étant de la vie, mais de ce que nous pouvons, dans un premier abord, appeler : son SENS. C'est-à-dire de quelque chose que nous pouvons lire dans des signes qui sont d'une apparente spontanéité vitale - puisque le sujet ne s'y reconnaît pas - mais où il faut bien qu'il y ait un sujet - puisque ce dont il s'agit ne saurait être un simple effet de la... retombé (si l'on peut dire) de la bulle vitale qui crève, laissant la place dans l'état où elle était avant - mais de quelque chose qui, partout où nous le suivons, se formule non pas comme ce simple retour, mais comme une PENSEE de retour, comme une pensée de répétition.
Tout ce que Freud a saisi à la trace dans son expérience clinique, c'est - là où il va la chercher, là où pointe pour lui le problème, à savoir dans ce qu'il appelle "la réaction thérapeutique négative", ou encore ce qu'il aborde à ce niveau comme un fait (point d'interrogation) de masochisme primordial, comme ceci qui, dans une vie, insiste pour rester dans un certain médium, (mettons les points sur les i) disons : de maladie ou d'échec - c'est ceci que nous devons saisir comme une pensée de répétition.
Une pensée de répétition c'est un autre domaine que celui de la mémoire.

ook nog NTR
"Fonction et champ de la parole"
Nous voici donc au pied du mur, au pied du mur du langage. Nous y sommes à notre place, c'est-à-dire du même côté que le patient, et c'est sur ce mur, qui est le même pour lui et pour nous, que nous allons tenter de répondre à l'écho de sa parole.
Au-delà de ce mur, il n'y a rien qui ne soit pour nous ténèbres extérieures. Est-ce à dire que nous soyons entièrement maîtres de la situation ? Certainement pas, et Freud là-dessus nous a légué son testament sur la réaction thérapeutique négative.
La clef de ce mystère, dit-on, est dans l'instance d'un masochisme primordial, soit dans une manifestation à l'état pur de cet instinct de mort dont Freud nous a proposé l'énigme à l'apogée de son expérience.
Nous ne pouvons en faire fi, pas plus que nous ne pourrons ici ajourner son examen.
Car nous pouvons remarquer que se conjoignent dans un même refus de cet achèvement de la doctrine, ceux qui mènent l'analyse autour d'une conception de l'ego dont nous avons dénoncé l'erreur, et ceux qui, comme Reich, vont si loin dans le principe d'aller chercher au delà de la parole l'ineffable expression organique, que pour, comme lui, la délivrer de son armure, ils pourraient comme lui symboliser dans la superposition des deux formes vermiculaires dont on peut voir dans son livre de l'analyse du caractère le stupéfiant schéma, l'induction orgasmique qu'ils attendent comme lui de l'analyse.
Conjonction qui nous laissera sans doute augurer favorablement de la rigueur des formations de l'esprit, quand nous aurons montré le rapport profond qui unit la notion de l'instinct de mort aux problèmes de la

parole.
La notion de l'instinct de mort, pour si peu qu'on la considère, se propose comme ironique, son sens devant être cherché (161)dans la conjonction de deux termes contraires : l'instinct en effet dans son acception la plus compréhensive est la loi qui règle dans sa succession un cycle de comportement pour l'accomplissement d'une fonction vitale, et la mort apparaît d'abord comme la destruction de la vie. Pourtant la définition que Bichat, à l'orée de la biologie, a donnée de la vie comme de l'ensemble des forces qui résistent à la mort, non moins que la conception la plus moderne que nous en trouvons chez un Cannon dans la notion de l'homéostase, comme fonction d'un système entretenant son propre équilibre, – sont là pour nous rappeler que vie et mort se composent en une relation polaire au sein même de phénomènes qu'on rapporte à la vie.
Dès lors la congruence des termes contrastés de l'instinct de mort aux phénomènes de répétition auxquels l'explication de Freud les rapporte en effet sous la qualification de l'automatisme, ne devrait pas faire de difficultés, s'il s'agissait là d'une notion biologique.
Chacun sent bien qu'il n'en est rien, et c'est là ce qui fait buter maints d'entre nous sur son problème. Le fait que beaucoup s'arrêtent à l'incompatibilité apparente de ces termes peut même retenir notre attention en ce qu'il manifeste une innocence dialectique que déconcerterait sans doute le problème classiquement posé à la sémantique dans l'énoncé déterminatif : un hameau sur le Gange, par quoi l'esthétique hindoue illustre la deuxième forme des résonances du langage[4].
Il faut aborder en effet cette notion par ses résonances dans ce que nous appellerons la poétique de l'œuvre freudienne, première voie d'accès pour en pénétrer le sens, et dimension essentielle à en comprendre la répercussion dialectique des origines de l'œuvre à l'apogée qu'elle y marque. Il faut se souvenir, par exemple, que Freud nous témoigne avoir trouvé sa vocation médicale dans l'appel entendu d'une lecture publique du fameux Hymne à la nature de Goethe, soit dans ce texte retrouvé par un ami où le poète au déclin de sa vie a accepté de reconnaître un enfant putatif des plus jeunes effusions de sa plume.
À l'autre extrême de la vie de Freud, nous trouvons (162)dans l'article sur l'analyse en tant que finie et indéfinie, la référence expresse de sa nouvelle conception au conflit des deux principes auxquels Empédocle d'Agrigente, au Ve siècle avant Jésus-Christ, soit dans l'indistinction présocratique de la nature et de l'esprit, soumettait les alternances de la vie universelle.
Ces deux faits nous sont une suffisante indication qu'il s'agit là d'un mythe de la dyade dont la promotion dans Platon est au reste évoquée dans l'« au-delà du principe du plaisir », mythe qui ne peut se comprendre dans la subjectivité de l'homme moderne qu'en l'élevant à la négativité du jugement où il s'inscrit.
C'est-à-dire que de même que l'automatisme de répétition qu'on méconnaît tout autant à vouloir en diviser les termes, ne vise rien d'autre que la temporalité historisante de l'expérience du transfert, de même l'instinct de mort exprime essentiellement la limite de la fonction historique du sujet. Cette limite est la mort, non pas comme échéance éventuelle de la vie de l'individu, ni comme certitude empirique du sujet, mais selon la formule qu'en donne Heidegger, comme « possibilité absolument propre, inconditionnelle, indépassable, certaine et comme telle indéterminée du sujet », entendons-le du sujet défini par son historicité.
En effet cette limite est à chaque instant présente en ce que cette histoire a d'achevé. Elle représente le passé sous sa forme absolument réelle, c'est-à-dire non pas le passé physique dont l'existence est abolie, ni le passé épique tel qu'il s'est parfait dans l'œuvre de mémoire, ni le passé historique où l'homme trouve le garant de son avenir, mais le passé qui se manifeste toujours présent dans l'éternel retour.
Tel est le mort dont la subjectivité fait son partenaire dans la triade que sa médiation institue dans le conflit universel de Philia, l'amour, et de Neikos, la discorde.
Il n'est plus besoin dès lors de recourir à la notion périmée du masochisme primordial pour comprendre la raison des jeux répétitifs où la subjectivité fomente tout ensemble la maîtrise de sa déréliction et la

[4] C'est la forme appelée Laksanalaksana..

naissance du symbole.
Ce sont ces jeux d'occultation que Freud, en une intuition géniale, a produit à notre regard pour que nous y reconnaissions que le moment où le désir s'humanise est aussi celui où l'enfant naît au langage.
(163)Nous pouvons maintenant y saisir que le sujet n'y maîtrise pas seulement sa privation en l'assumant, mais qu'il y élève son désir à une puissance seconde. Car son action détruit l'objet qu'elle fait apparaître et disparaître dans la provocation anticipante de son absence et de sa présence. Elle négative ainsi le champ de forces du désir pour devenir à elle-même son propre objet. Et cet objet prenant aussitôt corps dans le couple symbolique de deux jaculations élémentaires, annonce dans le sujet l'intégration diachronique de la dichotomie des phonèmes, dont le langage existant offre la structure synchronique à son assimilation ; aussi bien l'enfant commence-t-il à s'engager dans le système du discours concret de l'ambiance, en reproduisant plus ou moins approximativement dans son Fort ! et dans son Da ! les vocables qu'il en reçoit.
Fort ! Da ! C'est bien déjà dans sa solitude que le désir du petit d'homme est devenu le désir d'un autre, d'un alter ego qui le domine et dont l'objet de désir est désormais sa propre peine.
Que l'enfant s'adresse maintenant à un partenaire imaginaire ou réel, il le verra obéir également à la négativité de son discours, et son appel ayant pour effet de le faire se dérober, il cherchera dans une intimation bannissante la provocation du retour qui le ramène à son désir.
Ainsi le symbole se manifeste d'abord comme meurtre de la chose, et cette mort constitue dans le sujet l'éternisation de son désir.
Le premier symbole où nous reconnaissions l'humanité dans ses vestiges, est la sépulture, et le truchement de la mort se reconnaît en toute relation où l'homme vient à la vie de son histoire.
Seule vie qui perdure et qui soit véritable, puisqu'elle se transmet sans se perdre dans la tradition perpétuée de sujet à sujet. Comment ne pas voir de quelle hauteur elle transcende cette vie héritée par l'animal et où l'individu s'évanouit dans l'espèce, puisqu'aucun mémorial ne distingue son éphémère apparition de celle qui la reproduira dans l'invariabilité du type. Mises à part en effet ces mutations hypothétiques du phylum que doit intégrer une subjectivité que l'homme n'approche encore que du dehors, – rien, sinon les expériences où l'homme l'associe, ne distingue un rat du rat, un cheval du
(164)cheval, rien sinon ce passage inconsistant de la vie à la mort, – tandis qu'Empédocle se précipitant dans le Vésuve, laisse à jamais présent dans la mémoire des hommes cet acte symbolique de son être-pour-la-mort.
La liberté de l'homme s'inscrit toute dans le triangle constituant de la renonciation qu'il impose au désir de l'autre par la menace de la mort pour la jouissance des fruits de son servage, – du sacrifice consenti de sa vie pour les raisons qui donnent à la vie humaine sa mesure, – et du renoncement suicide du vaincu frustrant de sa victoire le maître qu'il abandonne à son inhumaine solitude.
De ces figures de la mort, la troisième est le suprême détour par où la particularité immédiate du désir, reconquérant sa forme ineffable, retrouve dans la dénégation un triomphe dernier. Et il nous faut en reconnaître le sens, car nous avons affaire à elle. Elle n'est pas en effet une perversion de l'instinct, mais cette affirmation désespérée de la vie qui est la forme la plus pure où nous reconnaissions l'instinct de mort.
Le sujet dit : « Non ! » à ce jeu de furet de l'intersubjectivité où le désir ne se fait reconnaître un moment que pour se perdre dans un vouloir qui est vouloir de l'autre. Patiemment, il soustrait sa vie précaire aux moutonnantes agrégations de l'Éros du symbole pour l'affirmer enfin dans une malédiction sans parole.
Aussi quand nous voulons atteindre dans le sujet ce qui était avant les jeux sériels de la parole, et ce qui est primordial à la naissance des symboles, nous le trouvons dans la mort, d'où son existence prend tout ce qu'elle a de sens. C'est comme désir de mort en effet qu'il s'affirme pour les autres ; s'il s'identifie à l'autre, c'est en le figeant en la métamorphose de son image essentielle, et tout être par lui n'est jamais évoqué que parmi les ombres de la mort.
Dire que ce sens mortel révèle dans la parole un centre extérieur au langage, est plus qu'une métaphore et manifeste une structure. Cette structure est différente de la spatialisation de la circonférence ou de la sphère où l'on se plaît à schématiser les limites du vivant et de son milieu : elle

répond plutôt à ce groupe relationnel que la logique symbolique désigne topologiquement comme un anneau.
À vouloir en donner une représentation intuitive, il semble (165)que plutôt qu'à la superficialité d'une zone, c'est à la forme tridimensionnelle d'un tore qu'il faudrait recourir, pour autant que son extériorité périphérique et son extériorité centrale ne constituent qu'une seule région.
Ce schéma satisfait à la circularité sans fin du processus dialectique qui se produit quand le sujet réalise sa solitude, soit dans l'ambiguïté vitale du désir immédiat, soit dans la pleine assomption de son être-pour-la-mort.

"La lettre volée"
L'automatisme de répétition (Wiederholungszwang), – bien que la notion s'en présente dans l'œuvre ici en cause, comme destinée à répondre à certains paradoxes de la clinique, tels que les rêves de la névrose traumatique où la réaction thérapeutique négative –, ne saurait être conçu comme un rajout, fût-il même couronnant, à l'édifice doctrinal.
C'est sa découverte inaugurale que Freud y réaffirme : à savoir la conception de la mémoire qu'implique son « inconscient ». Les faits nouveaux sont ici l'occasion pour lui de la restructurer de façon plus rigoureuse en lui donnant une forme généralisée, mais aussi de rouvrir sa problématique contre la dégradation, qui se faisait sentir dès alors, d'en prendre les effets pour un simple donné.
Ce qui ici se rénove, déjà s'articulait dans le « projet[5] » où sa divination traçait les avenues par où devait le faire passer sa recherche : le système Ψ, prédécesseur de l'inconscient, y manifeste son originalité, de ne pouvoir se satisfaire que de retrouver l'objet foncièrement perdu.
C'est ainsi que Freud se situe dès le principe dans l'opposition, dont Kierkegaard nous a instruit, concernant la notion de l'existence selon qu'elle se fonde sur la réminiscence ou sur la répétition. Si Kierkegaard y discerne admirablement la différence de la conception antique et moderne de l'homme, il apparaît que Freud fait faire à cette dernière son pas décisif en ravissant à l'agent humain identifié à la conscience, la nécessité incluse dans cette répétition. Cette répétition étant répétition symbolique, il s'y avère que l'ordre du symbole ne peut plus être conçu comme constitué par l'homme, mais comme le constituant.
C'est ainsi que nous nous sommes senti mis en demeure d'exercer véritablement nos auditeurs à la notion de la remémoration qu'implique l'œuvre de Freud : ceci dans la considération trop éprouvée qu'à la laisser implicite, les données mêmes de l'analyse flottent dans l'air.
C'est parce que Freud ne cède pas sur l'original de son expérience que nous le voyons contraint d'y évoquer un élément qui (3)la gouverne d'au-delà de la vie – et qu'il appelle l'instinct de mort.
L'indication que Freud donne ici à ses suivants se disant tels, ne peut scandaliser que ceux chez qui le sommeil de la raison s'entretient, selon la formule lapidaire de Goya, des monstres qu'il engendre.
Car pour ne pas déchoir à son accoutumée, Freud ne nous livre sa notion qu'accompagnée d'un exemple qui ici va mettre à nu de façon éblouissante la formalisation fondamentale qu'elle désigne.
Ce jeu par où l'enfant s'exerce à faire disparaître de sa vue, pour l'y ramener, puis l'oblitérer à nouveau, un objet, au reste indifférent de sa nature, cependant qu'il module cette alternance de syllabes distinctives, – ce jeu, dirons-nous, manifeste en ses traits radicaux la détermination que l'animal humain reçoit de l'ordre symbolique.

"Direction de la cure"
réalité, comme on dit improprement, qui peut préserver mon sommeil), ou ce qui se montre ici lui être équivalent, la demande de l'autre, je m'éveille.
5. Un rêve après tout n'est qu'un rêve. Ceux qui dédaignent maintenant son instrument pour l'analyse,

---

5. Il s'agit de l'*Entwurf einer Psychologie* de 1895 qui contrairement aux fameuses lettres à Fliess auxquelles il est joint, comme il lui était adressé, n'a pas été censuré par ses éditeurs. Certaines fautes dans la lecture du manuscrit que porte l'édition allemande, témoignent même du peu d'attention porté à son sens.
Il est clair que nous ne faisons dans ce passage que ponctuer une position, dégagée dans notre séminaire.

ont trouvé, comme nous l'avons vu, des voies plus sûres et plus directes pour ramener le patient aux bons principes, et aux désirs normaux, ceux qui satisfont à de vrais besoins. Lesquels ? Mais les besoins de tout le monde, mon ami. Si c'est cela qui vous fait peur, fiez-vous en à votre psychanalyste, et montez à la tour Eiffel pour voir comme Paris est beau. Dommage qu'il y en ait qui enjambent la balustrade dès le premier étage, et justement de ceux dont tous les besoins ont été ramenés à leur juste mesure.
Réaction thérapeutique négative, dirons-nous.
Dieu merci ! Le refus ne va pas si loin chez tous. Simplement, le symptôme repousse comme herbe folle, compulsion de répétition.

- <u>eerste tijd: NTR in het register van het Imaginaire</u>

  "L'agressivité en psychanalyse", 1948, E 107
  Nous voulons éviter une embûche, que recèle déjà cet appel, marqué du pathétique éternel de la foi, que le malade nous adresse. Il comporte un secret. « Prends sur toi, nous dit-on, ce mal qui pèse sur mes épaules ; mais, tel que je te vois repu, rassis et confortable, tu ne peux pas être digne de le porter ».
  Ce qui apparaît ici comme revendication orgueilleuse de la souffrance montrera son visage, – et parfois à un moment assez décisif pour entrer dans cette « réaction thérapeutique négative » qui a retenu l'attention de Freud, – sous la forme de cette résistance de l'amour-propre, pour prendre ce terme dans toute la profondeur que lui a donné La Rochefoucauld, et qui souvent s'avoue ainsi : « Je ne puis accepter la pensée d'être libéré par un autre que par moi-même ».
  Certes, en une plus insondable exigence du cœur, c'est la participation à son mal que le malade attend de nous. Mais c'est la réaction hostile qui guide notre prudence et qui déjà inspirait à [(373)]Freud sa mise en garde contre toute tentation de jouer au prophète. Seuls les saints sont assez détachés de la plus profonde des passions communes pour éviter les contrecoups agressifs de la charité

  - theorie doodsdrift binnen I spiegelstadium = autodestructief narcisme (cfr Narcissus aan de bron) – echter ook notie *mal/kakon* = R genot
  - opsplitsing psychologie
    - enerzijds: complementaire behaviorisme/psychodrama: geen doodsdrift
    - anderzijds: alleen psychoanalyse stelt metapsychologische vraag van doodsdrift – vanuit kliniek NTR
  - NTR = grens genezing via filosofische, Socratische dialoog met Christlijke *foi* – daarin komt immers weerstand van de eigenliefde tot uiting: "ik kan niet leven met de idee mijn bevrijding aan een ander dan mijzelf te danken te hebben"

- <u>tweede tijd: NTR in het register van het Symbolische</u>

  Sém II, 1955, pp. 271-272
  kopie

  - betekenaar/*mot* = *meurtre de la chose/jouissance*
  - NTR = primaire masochisme
    - betekenaar slaagt niet in moord op ding/genot = traumatische betekenaar, niet erkend als betekenaar (S1 niet geassocieerd met gegeven betekenaars S2)
    - traumatische S1 insisteert (=herhalingsdwang) om alsnog ding/genot te 'vermoorden' en erkend te worden = doodsdrift
    - komt tot uiting in primair masochisme = NTR
      cfr bevlogen passage over NTR = een grondeigenschap van het leven, het laatste woord van het leven, wanneer woorden ontbreken – het leven wil niet genezen – het leven neigt slechts tot de dood = insisteren van de betekenaar die niet zijn ding heeft kunnen doen
      - cfr Sophocles: ultieme verdoemenis "Oedipus in Kolonos" = *me funai*
      - cfr Shakespeare: wat het leven wil = *to die, to sleep, perchance to dream*
    - genezing = subjectwording (*réalisation du sujet*) dankzij woord dat subject van buitenaf treft, en doorkruist." – dus betekenaar ipv die traumatische, insisterende, doodsdriftige betekenaar (betekenaar die toch genot beheerst?)

- derde tijd: NTR in het register van het Reële

  Sém VII, 1960, pp. 124 en 361
  kopie

  - doodsdrift binnen R
    - herneming passage Sém II, maar in relatie tot *das Ding*
    - naar nieuwe definitie subject
      - niet meer louter binnen S1-S2 en intersubjectiviteit (A als *sujet*)
      - maar nu ook via *das Ding*/R/genot
    - Lacan keert net als Freud terug tot Freuds uitgangspunt: *Das Ding*
      - Freud terug tot eigen uitgangspunt: vertrokken van *Ding* (metapsychologisch "Entwurf") botst hij uiteindelijk weer op *Ding* (kliniek *jenseits* lustprincipe)
      - Lacan stelt eigen terugkeer tot Freud in vraag: "Eenmaal de zin (*sens sexuel Ics structuré comme un langage*) teruggevonden, loopt het subject dan over van welwillendheid?" nee! "op dat moment van teruggevonden zin kan fundamentele kwaadwilligheid van het subject tot uiting komen (soort spiegelbeeld van de *Grimmigkeit* van het *être suprême en méchanceté*) = wat wij nog op voorzichtige wijze bestempelen als NTR" = genot, *bien dans le mal, wohl im Schlechten*
        - cfr *malédiction consentie Oedipe*: *me funai* (cfr Sém II)
        - cfr einde analyse (Sém VII, 351) = fundamentele verhouding tot de dood = *affronter à la réalité de la condition humaine, à la Hiflosigkeit (détresse, désarroi absolu)* in verhouding tot dubbele dood waarin mens van niemand enige hulp moet verwachten (geen A) = *toucher au terme de ce qu'il est et de ce qu'il n'est pas (être = jouissance!)*

  - van technische Sém II naar ethische Sém VII
    - NTR blijft ifv doodsdrift
    - doodsdrift zelf echter nieuwe invulling
      - Sém II: doodsdrift (en NTR) = terugkeer in S van de traumatische betekenaar
      - Sém VII: doodsdrift (en NTR) = verschijning in R van *das Ding*/genot – transgressieve genot van het subject

- <u>vierde tijd: NTR als verknoping van RSI = sintoom?!</u>

  geen referentie Lacan

  - NTR na Sém VII
    - Lacan niet meer – hoe komt dat? conceptualisatie genot?
    - ik: NTR = sintoom als einde analyse op einde onderwijs Lacan (zegt Lacan niet zelf!)
  - sintoom = subject als bepaalde verknoping van I, S en R (elk met hun eigen impasse of NTR) op bepaald moment
    - moet verschijnen indien analyse tot einde wordt gedreven
    - *sinthome* = subject blijft uiteindelijk zitten met symptoom (oud of nieuw) – soort leeg symptoom, waarmee subject zichzelf identificeert
      - met dat symptoom (zichzelf als symptoom?) kan subject eventueel andere, leefbaarder, minder zelfverterende verhouding aangaan dan met oude symptomen … (minder miezerig genieten)
      - dat houdt de oude symptomen weg – garandeert PTR (= genezing symptomen)
      - op grond daarvan kan subject eventueel analyticus worden
        kritiek Grawe terecht: analyticus worden = NTR!

tweede uiteenzetting
10 december

onderwerp: interpretatie - vanuit haar effecten

- onverwachte PTR op onjuiste interpretatie – Glover: onjuiste interpretatie = interpretatie die agressie toedekt (I spiegelagressie volgens Lacan)
- even onverwachte NTR op ware interpretatie – Lacan (eerste antwoord in een eerste tijd): ware interpretatie = interpretatie die S determinatie blootlegt

eerst stilgestaan bij NTR

- NTR bij Freud én Lacan
- NTR na Freud én Lacan

- bij Freud én Lacan
  - NTR heel discreet – maar altijd centraal, bij elk keerpunt in metapsychologie/onderwijs
    - Freuds metapsychologie
      - traumatheorie
      - narcisme
      - *Überich*
      - doodsdrift
    - Lacans onderwijs
      - NTR in verschillende registers: I, S en R
      - NTR uiteindelijk altijd ergens ivm doodsdrift, als uiting van oncontroleerbaar genot in conflict (conflictdrift)
        - vroeger tragische besef "beter niet geboren geweest zijn" – Sophocles' Oedipus
        - heden ironische besef "ondraaglijke lichtheid van het bestaan" – personages van Kundera
      - doodsdrift niet definitief aan banden te leggen – psychoanalyse moet doodsdrift wekken aan gene zijde van
        - narcisme en spiegelstadium (I)
        - Oedipuscomplex en idealiserend verhouding tot NdP (S)

        wanneer ze confronteert met drift/genot (R)
      - laatste fase onderwijs niet meer over NTR
        mijn hypothese: sintoom = definitieve NTR = positieve herformulering van NTR = *savoir faire* met doodsdrift, *invention* die mogelijk maakt om op beschaafde wijze te genieten van 'zijn leven'

- NTR na Freud én Lacan
  - quasi niet meer vermeld
  - waarom
    - postfreudianen
      - omdat enkel 'uitvinders' psychoanalyse zich konden veroorloven om de problemen die ze schiepen bij hun analyse van het Ubw onder ogen te zien?
      - een bedreiging voor het seksuele Ubw – iets jenseits van Freuds ontdekking, Freud beschermen tegen zijn vernietiging van zijn eigen ontdekking, blijven trouw aan Freuds Ubw – bv Reich
    - Lacanianen

- "de uitdrukking niet zo gelukkig vinden" (JAM)
- in de mate dat JAM & Co zich vooral beroepen op laatste Lacan (sintoom, niet expliciet NTR)?

psychoanalytische interpretatie

dat is de ene kant: NTR
andere kant: psychoanalytische interpretatie

niet dé interpretatie op zich, maar enkel typisch psychoanalytische interpretaties – immers: "typisch psychoanalytische interpretaties leiden tot NTR"

Grawe: universitaire kritiek op de interpretatie

kritiek, vanaf bepaald moment, binnen bepaald ideologische context (waar we momenteel volop in zitten): evaluatie efficiency van de psychotherapieën, met het oog op constante groei, ontwikkeling, verbetering van die efficiency, volgens het gekend adagium "alles kan beter": sneller genezen dus, en terug aan het werk.
grote naam op dat gebied , vanaf midden jaren negentig: Klaus Grawe "Psychotherapie im Wandel"

Grawe over psychoanalytische interpretatie en NTR
- NTR in twee soorten/vormen/types van analyse …
  - Langzeitanalyse = didactische analyse
    - bij wie analyticus wil worden = hysterie/dwangneurose
    - NTR pas op het einde
      - maximum effect na 20 sessie: "stop voor het té laat is!"
      - hele tijd 'voor niets'
      - pas tegen einde verschijnen NTR: analyticuswording = NTR!
    - inzet: kern analytische vorming (eigen analyse) breken
      - exclusieve overdracht op meester-analyticus (S1) sluit overdracht op experimenteel tot stand gekomen en gecontroleerde universitair weten (S2) uit – cfr G698-702
      - cfr "absurde eis dat iedere therapeut eigen therapie op zichzelf zou moeten toepassen" (vanuit Lazarus: behavioristen gaan in analyse als ze zelf problemen hebben!) – G753
  - kortdurende psychoanalytisch geïnspireerde psychotherapie
    - bij psychosomatische fenomenen = geen hysterie
    - NTR meteen in het begin – an sich de minst effectieve vorm van psychotherapie (irriterend gering zelfs!)
    - inzet: psychoanalyse aliëneren van universitaire psychiatrie (psychoanalyse had historisch kant klassieke descriptieve psychiatrie gekozen tegen algemene universitaire psychologie – cfr heden behaviorisme zelfde monsterverbond met biologische psychiatrie) – cfr G692, G196-197

- … door twee soorten/vormen/types van interpretatie
  - dubbelzinnige interpretatie
    lijkt klassiek Lacan
  - overdrachtsinterpretatie
    lijkt klassiek Freud

  patiënten: beleven beide interpretaties als kritiek, vijandigheid analyticus = komt tegemoet aan Ubw schuldgevoel
  analytici: geïndoctrineerd met beide interpretatie in eigen analyse – die moeten ze dan wel herhalen tov pten = 'tegenoverdracht' (= doen wat Uw analyticus deed, identificatie met eigen analyticus)

JAM: Lacaniaanse kritiek op interpretatie

- merkwaardige vaststelling: Grawe staat niet alleen met kritiek op psychoanalytische interpretatie – gelijktijdig met universitaire psychologie (Grawe, 1994) stellen ook Lacanianen (JAM, 1995) zich kritische vragen stellen rond interpretatie, en ook juist die twee types!

- eerste aanzet
  - voorzichtig met interpretatie = *minimalisme*, *déclin* (Cottet), zelfs *mort de l'interprétation* (JAM)
  - cfr Cause freudienne "Vous ne dites rien?", 32, 1996

- *state of the art*
  cfr project WAP "La pratique lacanienne: sans standard, mais pas sans principes", 2004
  tweemaal over interpretatie = twee types interpretatie waarop universitaire, cognitief-behavioristische kritiek (Grawe):
  - dubbelzinnige interpretatie
  - overdrachtsinterpretatie

dubbele houding tov dubbelzinnige interpretatie

- positief over dubbelzinnige interpretatie – eerste tijd:
  - *interprétation est asémantique: elle traduit pas les mots* (symptomen) *de l'analysant, ni ne transmet un savoir; et même semblant expliquer, elle vise autre chose*
    JAM/WAP waarschuwt tegen vertaling/hermeneutiek, interpretatie moet voldoende dubbelzinnig blijven
  - gevolg: *effets interprétation pas prévisibles*
  - klassiek Lacaniaans
  - uitweiding: tegengesteld aan Watzlawick, "Pragmatische aspecten van de menselijke communicatie" (1967)
    - onderscheid twee methoden van communicatie
      - digitale
        - geen 'natuurlijke' band tussen woord en ding/referent (Lacan arbitrariteit betekenaar)
        - taal met interne logische syntaxis (oa negatie, met mogelijkheid tot liegen!), geverbaliseerde gedachten
        - recenter
        - onderscheid mens/dier
        - brengt een inhoud over
      - analoge
        - bv tekening, gebaar, 'symbool'
        - "iets dingachtigs aan hetgene gebruikt wordt om het ding weer te geven" – soort 'natuurlijke', analoge band met het gesymboliseerde 'ding' – cfr Jung: 'symbool' waar digitalisatie nog niet mogelijk is
        - kan niet liegen (geen 'ontkenning')
        - ouder
        - definieert meer de verhouding (*rapport sexuel*!) tussen personen
    - hysterisch conversiesymptoom = "reeds gedigitaliseerd materiaal (inwendig uitgesproken gedachten) wordt ahw weer in (primitieve) analoge vorm (='symbool') terugvertaald" (p. 92)
    - interpretatie = (corrigerende) digitalisatie van analoog materiaal ('symbool') – "feitelijk zal het welslagen of falen van een interpretatie zowel afhankelijk zijn van de bekwaamheid van de therapeut om van de ene vorm (analoge) in de andere (digitale, gedachten), als van de bereidheid van de pt om zijn eigen digitalisatie in te ruilen voor een digitalisatie die beter past en minder ellende meebrengt" (p. 87)
      interpretatie vertaalt eerst van analoog naar digitaal – dan moet pt nog eigen oorspronkelijke digitalisatie (gedachten) inruilen voor die van de interpretatie

- negatief over dubbelzinnige interpretatie – tweede tijd
  - JAM/WAP waarschuwt tegen oneindige verglijding *sens*, oneindige dubbelzinnigheid
  - voor interpretatie idem als voor *séance* (sessie = interpretatie): *elle va contre la prolifération du sens; et celle-ci est une des raisons de sa brièveté*
    dubbelzinnigheid interpretatie heeft grens – interpretatie moet de woekering van de zin/dubbelzinnigheid indijken
  - minder klassiek Lacaniaans – zal misschien verrassen

- overdrachtsinterpretatie
  - *nous n'interprétons pas le transfert comme illusion, ni comme erreur, ni comme répétition* = *nous n'interprétons pas le transfert*
    verrassend – radicaal verschil tussen Freudianen (Freud) en Lacanianen (Lacan)

- logisch gevolg voor einde analyse: *nous n'attendons aucune liquidation du transfert à la fin de l'analyse, seulement sa transformation* = *transfert de travail* (niet bij Freud!) = discussiestof en splijtstof binnen Lacaniaanse scholen

- onduidelijk vanwaar achterdocht Lacanianen tov dezelfde twee types interpretaties als bij universitaire discours
  - geen referentie naar gebrekkige *efficiency* en NTR
  - in elk geval: NTR bekijken in relatie tot
    - dubbelzinnige interpretatie
    - overdrachtsinterpretatie

'**DUBBELZINNIGE' INTERPRETATIES**

wat is dubbelzinnige interpretatie: verstaan Grawe en Lacan/JAM/WAP daaronder hetzelfde? niet helemaal!

Grawe ondubbelzinnig:
dubbelzinnige interpretatie = *Doppelbotschaft*! (G198)

- *Doppelbotschaft* = *double bind* (Bateson) = *situation in which no matter what a person does, he can't 'win' (Bateson, Jackson, Haley, & Weakland, 1956, p. 251)*
  - *primary negative injunction*
  - *secondary injunction conflicting with the first at a more abstract level*
  - *tertiary negative injunction prohibiting escape*

  bv woedend roepen: "Tuurlijk hou ik van jou"
  bv "je geeft me nooit bloemen" – brengt bloemen mee – "Je moet mij geen bloemen vragen omdat ik het geef, maar vanuit jezelf"
  schizofrenie = resultaat van dubbele boodschappen moeder naar kind
- 'afhankelijke'pt (*borderline*) identificeert zich systematisch met wat in dubbele boodschap tegemoet komt aan 'onbewust schuldgevoel' (*abwertende Kritik*) – en wordt ahw van langsom 'schizofrener' = *borderline*
- kritiek op psychoanalyse via amateuristisch gebruik van psychoanalytische redeneringen

Lacan dubbelzinniger over dubbelzinnige interpretatie …
JAM onderscheidt drie vormen van dubbelzinnige interpretatie in het onderwijs van Lacan = drie tijden Lacans onderwijs = drie variaties verhouding interpretatie-meesterbetekenaar[6]

- seksuele dubbelzinnigheid als interpretatie
- orakel als interpretatie
- equivoque als interpretatie

[6] Want inderdaad, we moeten het toegeven, onze verhouding met de meesterbetekenaar is vrij dubbel-zinnig, analytici spelen een soort dubbelspel met die meesterbetekenaar. En daar kan Grawe niet tegen. Dat lijkt uiteindelijk de fond van zijn haat tegenover de psychoanalyse. Het weten van het universitair discours, waarvan Grawe dus een eminent representant is, verdringt immers die meesterbetekenaar. Dat is bijvoorbeeld wat op het spel staat in de huidige strijd om erkenning van de psychotherapie, waarin alle universitaire vormen van psychologie hun weten samen gooien in een verbitterde strijd tegen de autoriteit of de meesterbetekenaars van het medische discours, heden vooral onder de vorm van de neuropsychiatrie. Op dat vlak moet Grawe echter vaststellen, tot zijn grote woede, dat de psychoanalyse niet solidair is met de universitaire psychologie, ze gooit haar weten niet op de grote universitaire hoop, maar probeert haar weten eerder te articuleren met de meesterbetekenaars van de medische discours, de psychiatrie. Enerzijds wil de psychoanalyse blijkbaar op haar eentje haar eigen plaats bepalen tegenover de meesterbetekenaars van de geneeskunde, en anderzijds trekt ze zich niet zo veel aan van haar plaats binnen het weten van de psychologie.

1. seksueel dubbelzinnige interpretatie

- eerste periode Lacan
  retour à Freud = terugkeer tot Freudiaanse interpretatie als ware interpretatie
  - symbolische interpretatie
  - zinverlenende interpretatie (*sens*)
  - seksuele interpretatie: zin = seksuele dubbelzinnigheid (*double sens sexuel*)

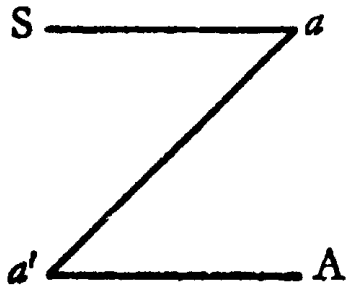
  tegengesteld aan postfreudiaanse juiste interpretatie, die imaginaire agressie reveleert (Glover)

- basisveronderstelling Freudiaanse, ware, symbolische, zinverlenende, seksueel dubbelzinnige interpretatie
  - Ubw is op zich al dergelijke interpretatie
  - interpretatie analyticus zet deze interpretatie door het Ubw gewoon verder

- Ubw = interpretatie … van het R van/door subject
  - basisprobleem: verhouding subject tot R/drift/genot
    - subject verzandt in zinloos R genot (fixatie in, identificatie met dat R genot)
    - trauma
  - antwoord: Ubw = symbolische, zinverlenende, seksualiserende interpretatie via Ubw formaties – Ubw formaties = symbolisch netwerk (*réseau*)
    - Ubw formatie (droom/lapsus/*Witz* – *parole pleine*) = associatieve verwerking (*Arbeit*) van R/drift/genot, via twee operaties op *Vorstellungen*/betekenaars:
      - *Verdichtung*/metafoor (S2 ipv S1)
      - *Verschiebung*/metonymie (S1 verwijst naar S2)
    - die betekenaars zijn 'infantiel seksueel': polymorf pervers & Oedipaal (cfr Freud voor droom) – en dus seksualiseert die associatieve verwerking van het R/drift/genot via metafoor/metonymie, die symbolisering of interpretatie door Ubw
  - resultaat: Ubw (Ubw formaties) doet *sujet/d* ontstaan, maakt het *sujet/d* los van het R – *sujet/désir* kan vlottend gehouden via Ubw formaties
    - *sujet/d* = resultaat van symbolisering = leegte tussen twee naar elkaar verwijzende betekenaars (S1-S2, metonymie)
    - seksuele dubbelzinnigheid Ubw is 'therapeutisch' juist doordat ze *sujet/désir* doet ontstaan – *sujet/désir* = enige therapie (cfr Sém VIII, 434: *le désir, remède à l'angoisse*)

  cfr L-schema
  volledliger (niet alleen R en S, maar ook I)
  - S (= Es = R genot) moet gesymboliseerd/geïnterpreteerd worden door A – echter I weerstand daartegen (ego-object)
  - I van het narcisme zoveel mogelijk beperken, zeker niet versterken – zodat het S van het Ubw/A maximaal het R van het genot kan 'verwerken', 'interpreteren'

SCHÉMA Ł :

- vrije associatie
  - VA *sous transfert* (werk uit liefde tot de Ander) bedoeld om zoveel mogelijk Ubw formaties te produceren = droom/lapsus/*Witz* = *parole pleine* = spontane symbolisering of seksueel dubbelzinnige interpretatie door Ubw
  - probleem: spontane symbolisering of seksueel dubbelzinnige interpretatie door Ubw stokt = Ubw spreekt onvoldoende = te weinig droom/lapsus/*Witz* = louter metonymie (*parole vide*) = debiet *sens sexuel* te gering om het subject los te weken uit de *non-sens* van het genot

- interpretatie door analyticus
  - interpretatie door analyticus = interpretatie door Ubw!
    - artificieel/orthopedisch verlengstuk van spontane, subjectgenerende, therapeutisch werkende symbolisering, seksualisering, dubbelzinnige, zinverlenende interpretatie van R/genot/drift via metafoor & metonymie in het Ubw
    - zet sluizen seksuele zin weer open – teneinde *sujet/désir* weer te doen ontstaan, weer vlot te krijgen als leegte tussen telkens twee andere seksueel geladen betekenaars
      cfr TV, 18: *l'analyse nous déverse du sens à flot pour le bateau sexuel* (daar kritiek op dit soort interpretatie)
  - hoe?
    - analyticus niet op plaats Ik (= I interpretatie van agressie die seksuele Ubw afweert), maar op plaats van A/Ubw
    - interpretatie geschoeid op leest van droom/lapsus/*Witz* – *witzige* interpretatie
    - interpretatie = metafoor (*parole pleine*) ipv ontbrekende metafoor van Ubw formatie in VA
    - analyticus spreekt zoals Ubw, gebruikt literaire trucs van het Ubw - cfr Lacan als *le Gongora de la psychanalyse, à ce qu'on dit* (E 467)
      - Luis de Gongora y Argote: barok Spaans dichter, begin zeventiende eeuw –complexe, getormenteerde stijl (neologismen, cryptische allusies en complexe metaforen … artistieke toppunt *Witz*? = *concetti, pensées brillantes mais que le goût n'approuve pas*) – resulteert in kille, onaantastbare schoonheid
      - analyticus = mislukte dichter = gongorisme: vanaf het moment dat de meester school begon te maken, vooral na zijn dood, werd zijn stijl uitgehold, en restte enkel ondoorgrondelijke verbale chaos – smakeloze *Witz* = *Ubw*

  - voorbeelden
    - woord uit discours isoleren, herhalen, letterlijke echo
      - "ik wil geen vlekken op je muur maken" – "vlekken …?" (HVH)
      - vergelijkbaar: "ik moet mijn plan alleen leren trekken" – "trekken …?"
    - verhoring, vervormende echo
      - "komt gij hier ook geregeld in de contreien?" – "Nee, ik kom hier geregeld een pint drinken"
      - meer in de richting van equivoque
    - aandacht vestigen op door subject niet gehoorde lapsus, tegenhouden bij lapsus (vaak slechts om tweede lapsus te provoceren, dus niet meteen op de eerste lapsus vliegen met interpretatie, maar die markeren als een iets om op terug te keren, nachträglich)
      - "ze was permatent aan mijn zij" – "spermatent …?"
      - "met druipende pootjes … euh met hangende pootjes afdruipen" – "druipen …?"

    kwestie van tact: verantwoordelijkheid voor interpretatie van Uw interpretatie of het verder zetten van interpretatie bij het subject zelf laten = assumeren interpretatie – dus voldoende dubbelzinnig blijven …

  - effect?

- zet Ubw weer aan het interpreteren/spreken, doet Ubw zich weer uitbreiden, doet *sujet/d* weer verschijnen in de gaten, in de *parole pleine* van droom/lapsus/*Witz*
- *Ubw* ahw verleid tot imitatie, analyticus geeft het Ubw even het voorbeeld – soort hysterische imitatie/identificatie van het Ubw van de analysant met de interpretatie door de analyticus
- dat opent meteen op probleem van die interpretatie

- probleem Freudiaanse, symbolische, zinverlenende, seksueel dubbelzinnige interpretatie
  - Ubw = meesterdiscours
    dubbelzinnige, seksuele zinverlenende interpretatie door Ubw formatie = meesterdiscours
    dus ook daarop geschoeide interpretatie door analyticus = meesterdiscours
    - Ubw formatie (droom/lapsus/*Witz*) én interpretatie isoleren allebei meesterbetekenaar S_1 om die te koppelen aan S_2, doen alle betekenaars copuleren met meesterbetekenaar S_1 – daardoor krijgt S_1 zin, ontdubbelt zijn zin, wordt hij dubbelzinnig – en in die kloof of dubbelzinnigheid verschijnt het *sujet/désir*
    - hysterisch symptoom geen meesterdiscours maar hysterisch discours = subject op bepaalde plaats, subject gereduceerd tot R van zijn symptoom in de positie van agens
  - meesterdiscours/meesterbetekenaar S1 doet slapen
    - S1 leidt niet tot NTR (Grawe)
    - S1 leidt wel tot dé PTR bij uitstek: wiegt *sujet* in slaap, hypnotiseert het subject (suggestie!)
      - droom doet 's nachts slapen (hoeder van de slaap – autohypnose)
      - interpretatie in de lijn van die droom (die droom in zijn 'volledigheid' herstelt, die de censuur op de herinnering van de droom ongedaan maakt) laat toe om verder te slapen in de realiteit
    - … doordat S1/meesterdiscours alles 'zin' geeft, een 'dubbele zin' (waaronder minstens de seksuele/fallische *sens*) = *prolifération du sens*
    - die prolifération du sens is bron van genot, genot van de zin, *jouis-sens* (TV, 22)
    - uiteindelijk wordt hele VA één aaneenschakeling van dromen/lapsussen/*Witzen,* één langgerekte droom/lapsus/*Witz* (ipv VA als voorwaarde voor punctuele verschijning droom/lapsus/*Witz*) en dus wordt VA ook één en al genot = *jouissance du blablabla*

- psychoanalytische interpretatie moet ingaan tegen dit somnifeer genot van (seksuele dubbel)zin(nigheid) die overvloedig gesecreteerd wordt door meesterdiscours
  nood aan Andere, Lacaniaanse, reële, aseksuele interpretatie *jenseits* van de ware, Freudiaanse, symbolische, seksueel dubbelzinnige interpretatie
  - cfr principes WAP 2004
    - *l'interprétation va contre la prolifération du sens*
    - resultaat: *analysant ne jouit pas de l'association libre* – ik vul aan: *sous transfert*
      (= keerzijde van *l'analyste ne jouit pas de son inconscient* – ik herformuleer: *de ses interprétations … sous contretransfert*)
  - reden: *prolifération du sens* vermijdt immers confrontatie met R/genot buiten de S vermijdt
    - uiteindelijk moet subject daarmee toch confrontatie aangaan, daarmee leren leven = *vivre la pulsion* (identificatie met R/genot/drift) na *traversée du fantasme*
    - Sém XI, 246: *l'issue de l'analyse (…) Après ce repérage du sujet par rapport au (a), cette expérience du fantasme fondamental, devient la pulsion. Car, au delà, c'est la pulsion qui est en cause. Qu'est ce que devient celui qui a passé par cette expérience concernant ce rapport opaque à l'origine par excellence, à la pulsion. Comment peut être vécu par un sujet qui a traversé le fantasme radical, la pulsion?*
    - *vivre la pulsion* = assumeren kern van drift, nl doodsdrift = NTR?
  - dit wordt ander soort interpretatie, *jenseits* van de Freudiaanse interpretatie = equivoque interpretatie
  - echter eerst ander type

2. on-zinnige orakelachtige interpretatie

- basisveronderstelling: bestaan *signifiant pur*
  - gewone betekenaar
    - metonymie = (meester)betekenaar S1 verwijst naar andere betekenaar S2 – *S1 représente le sujet pour un autre S2*
    - metafoor = betekenaar vervangt andere betekenaar
    - resultaat: seksuele dubbelzinnigheid van S1 – wie iets zegt, zegt meteen ook iets anders; wie 'wit' zegt, zegt meteen ook 'zwart' (elk woord verwijst naar de fallus!)
  - pure betekenaar
    - meesterbetekenaar S_1 in VA verwijst niet naar andere S2 – *splendid isolation* S1
    - resultaat: S1 is compleet on-zinnig
    - cfr mythische 'oermetafoor' (JAM)
      - betekenaar S1 geparachuteerd op plaats waar voorheen nooit betekenaar voet aan grond kreeg = mythische primaire betekenaar
      - structurele voorbeelden
        - *désir de la Mère* (M = fort/da) in *métaphore paternelle* = primaire metafoor voor *être/jouissance sujet* (duistere *signifié au sujet*)

$$\frac{\text{Nom-du-Père}}{\text{Désir de la mère}} \cdot \frac{\text{Désir de la Mère}}{\text{Signifié au Sujet}} \rightarrow \text{Nom-du-Père}\left(\frac{\text{A}}{\text{Phallus}}\right)$$

        - product analytisch discours langs kant analysant, zonder mogelijke verhouding tot weten S_2 langs kant analyticus

- interpretatie isoleert on-zinnige betekenaar
  cfr Sém XI, 226
  - S1 als product analytisch discours langs kant analysant, zonder mogelijke verhouding tot weten S_2 langs kant analyticus
  - *inexact de dire que l'interprétation est ouverte à tous sens, que toutes les interprétations sont possibles (puisqu'il ne s'agirait que de la liaison d'un signifiant à un signifiant et par conséquent d'une espèce de liaison folle) (…)* – geen oneindige associaties van S1 en S2
  - *l'interprétation significative a pour effet d'isoler un 'Kern' de non-sens = signifiant irréductible, non-sensical, traumatique – auquel le sujet est assujetti, par lequel le sujet advient*
  - *bv Leclaire: obsédé – formule lie deux syllabes du mot 'licorne' en permettant d'introduire dans sa séquence, toute une chaîne où s'anime son désir. Vous verrez dans ce qu'il nous dira dans la suite, que les choses vont même là beaucoup plus loin*

- interpretatie zelf als pure betekenaar = orakel
  - interpretatie isoleert pure, on-zinnige betekenaar = product van analytisch discours
  - maar soms moet analyticus de 'absolute meester' spelen en zelf die S1 in het midden gooien isoleren willekeurige betekenaar uit VA
    - die niet verwijst naar S2 (Ubw 'weten' pt in VA of analytisch 'weten')
    - die wel verwijst naar een x in analyticus, zijn *désir*

    = orakel
  - wat is orakel

    De Kesel, "Delphi revisited" (orakel Delfi)
    - oorsprong en topologie
      - spleet in rotsen, waaruit wind/taal der goden (ofwel Moeder Aarde Gaia ofwel Apollo die heilige plek op haar veroverd had) – wie boven spleet staat, raakt in vervoering/geïnspireerd en wil zich daarin werpen
      - daarom tempel (van Apollo) omheen spleet gebouwd
        in het verboden hart van tempel zetelt Pythia (priesteres van Apollo, draagt vel van de Python, op driepoot, verbonden met ronde steen (*omphalos* = navel van de aarde)) = enige die rechtstreeks mag blootstaan aan godentaal
    - consultatie op prille ochtend van 'zevende dag van de maand'
      - rituele reinigingen en offers
      - vraag roepen tot Pythia, overheen de priesters
      - Pythia antwoordt met 'taal der goden' – twee versies:
        - heldere taal – rechtstreeks tot vraagsteller
        - wartaal – door priesters literaire vertaald
    - (Oedipus twee keer naar orakel
      - thuis: iemand noemde hem 'bastaard' – zelf ernaar toe
      - vorst van Thebe: pest – stuurt ander, blijft zelf in Thebe om antwoord bij zichzelf vinden, in de logica van de *logos* die hij in zijn vraagstelling hanteert, de vraag bevat haar eigen antwoord, vragen stellen aan de woorden, de logos, waarin we onze vragen formuleren = filosoof – bedriegt zichzelf echter op deze wijze!)

  - soms moet analyticus orakel uitkramen = onzinnig lijkende uitspraak
    niet met sérieux van Pythia, maar met 'ironie', het er vingerdik opleggen dat het slechts 'schijn' is (tegenhanger van 'tact' bij seksueel dubbelzinnige interpretatie)
    - "als enige meester aan boord, na God, beslis ik zelf over mijn orakel en spreek dat uit zoals het mij belieft"
      Direction, 1958, E 587
      Interprète de ce qui m'est présenté en propos ou en actes, je décide de mon oracle et l'articule à mon gré, seul maître à mon bord après Dieu, et bien entendu loin de pouvoir mesurer tout l'effet de mes paroles, mais en cela justement averti et tâchant à y parer, autrement libre toujours du moment et du nombre, autant que du choix de mes interventions, au point qu'il semble que la règle ait été ordonnée tout entière à ne gêner en rien mon faire d'exécutant, ce à quoi est corrélatif l'aspect de 'matériel', sous lequel mon action ici prend ce qu'elle a produit.
    - zoals de *Maître du Signifiant* Humpty Dumpty tov Alice ("Through the Looking Glass"):
      "When I use a word," Humpty Dumpty said in a rather a scornful tone, "it means just what I choose it to mean - neither more nor less.
      "The question is," said Alice, "whether you can make words mean different things."
      "The question is," said Humpty Dumpty, "which is to be master - that's all."

- doel/resultaat orakelachtige interpretatie analyticus die S1 uitkraamt als meester van de betekenaar
  - subject weer meester maken van de betekenaar (met humor! ironie?)
    Fonction et Champ, 1953, E 293
    nous avons affaire à des esclaves (hysterie) *qui se croient être des maîtres et qui trouvent dans un langage de mission universelle le soutien de leur servitude avec les liens de son ambiguïté. Si bien qu'on pourrait dire avec humour que notre but est de restituer en eux la liberté souveraine dont fait preuve Humpty Dumpty quand il rappelle à Alice qu'après tout il est le maître du signifiant, s'il ne l'est pas du signifié où son être a pris sa forme.*
    Discours de Rome", 1953
    … les mots ont exactement le sens que je décrète de leur donner. Comme dirait Humpty Dumpty dans Lewis Carroll quand on lui demande pourquoi. Il fait cette réponse admirable: "parce que je suis le maître". Dites-vous qu'au départ, il est bien clair que c'est l'homme en effet qui donne son sens au mot. Et que si les mots ensuite se sont trouvés dans le commun accord de la communicabilité, à savoir que les mêmes mots servent à reconnaître la même chose, c'est précisément en fonction de relations, d'une relation de départ, qui a permis à ces gens d'être des gens qui communiquent.
  - ironische aplomb orakel stelt analysant voor zijn ironische verantwoordelijkheid als interpretator
    - orakel of 'onzin' van meesterbetekenaar die analyticus in het midden gooit (als betekenaar van zijn verlangen) – analysant moet verantwoordelijkheid voor deze betekenaar op zich nemen, moet zich meester maken van deze betekenaar van de Ander
    - cfr Wilde (analysant) tov Whistler (analyticus)
      - Wilde berucht omwille van plagiaat
      - Whistler vergoelijkend: "*Oscar has the courage of the opinion of others*" – "de moed om zijn naam onder de onzin van anderen te plaatsen" – Wilde maakte echter ook deze uitspraak van zijn vriend tot de zijne, waarop Whistler zeer kwaad werd
    - analysant moet beslissen of onzinnige, orakelachtige betekenaar zijn eigen 'wezen' als *objet (a)* raakt = assumeren S1 voor het niet betekenbare wezen als a (cfr scheldwoord bij uitstek)

  - interpretatie altijd in twee tijden, tussen analysant en analyticus
    - seksueel dubbelzinnige interpretatie
      1. interpretatie door analysant = Ubw formatie
      2. interpretatie door analyticus
    - orakelachtige interpretatie
      1. interpretatie door analyticus (bij ontstentenis van Ubw interpretatie door analysant)
      2. analysant moet interpretatie door analyticus interpreteren

- voorbeelden
  - Freud tov analysant die kwam klagen die dankzij analyse weer potent werd bij eigen vrouw, maar nu impotent bij minnares: "je bent een goede jongen! salut!"
  - Freud tov Hans (via vader?): "Lang voordat gij geboren werd, wist ik al dat je je mama zo graag zou zien dat je wel kwaad zou moeten worden op je papa"
  - standaardformules die voldoende onbegrijpelijk moeten blijven alleen al door hun formulering – citeren van de taal der goden, die men zelf niet verstaat (cfr Pythia)
    - vriendschap: *Friendship is far more tragic than love. It lasts longer* (Wilde)

    - opvoeding: *Education is an admirable thing. But it's well to remember from time to time that nothing that is worth knowing can be taught* (Wilde)
    - liefde: *Liebe ist dass du mir das Messer bist mit dem ich in mir wühle* (Kafka) – *L'amour permet à la jouissance de condenscendre au désir* (Lacan)
    - dood: *onze redding is de dood, maar niet deze* (Kafka)
    - etc
- typisch op einde (korte) sessie: laatste woord – algemener: op drempel mummelen/klanken bij begin of einde sessie – zoals Pythia
- 'Rosebud' – "Citizen Kane" van Orson Welles
-

3. mis-zinnige equivoque interpretatie

- basisveronderstelling: kloof gesproken taal (*parole*) en geschreven taal (*écriture*)
  - mogelijkheid tot mis-verstaan of ver-horing van gesproken woord (*parole*), vanuit de mogelijkheid om dat gesproken woord op meer dan één wijze te schrijven (*écriture, Darstellbarkeit*) – betekenis verandert met schrijfwijze
  - alsof men vreemde taal hoort en die zo goed en zo kwaad mogelijk probeert te verstaan in de eigen taal

- hét voorbeeld bij Lacan
  titel Sém XXI(1973-1974): "Les Noms du Père"
  op twee wijzen te schrijven = op twee wijzen te verstaan
  - 'juist' verstaan: *les Noms du Père* : de namen van de vader (niet één NdP, bv symptoom met zelfde functie)
  - 'mis' verstaan: *les non-dupes errent* = wie geen dupe willen zijn, vergissen zich

  typisch voor laatste onderwijs Lacan

- definitie equivoque
  - Frans (Littré)
    - adjectief: oa *rime équivoque* = literair genre
    - substantief (V, vroeger ook M): oa *calembour, mauvais jeu de mot*
    - etymologie: *aequus* (gelijke) + *vox* (stem/klank) = zelfde uitspraak
  - Nederlands (van Dale)
    term bestaat in het Nederlands
    - dubbelzinnigheid, dubbelzinnig gezegde – minder relevant hier
    - onbetamelijke woordspeling (eerder *calembour* dan *Witz*)
      - inhoudelijk onbetamelijk: seksuele dubbelzinnigheid = eerste type interpretatie, model *Witz*
      - vormelijk onbetamelijk: geknoeid, gejongleerd op letterniveau, met schrijfwijze woord/zin = equivoque interpretatie Lacan
        - opzichtig (onhandige goochelaar)
        - quasi mathematisch, geforceerd, artificieel (meestal geen perfecte equivoques, spoor van hoe ze gemaakt zijn)

        = *chiffrage* (becijfering, codering, geheimschrift)
  - *chiffrage* zou moeten leiden tot *un signifiant nouveau*
    - uitvinding, schepping van een nieuwe betekenaar!
    - ontdekking nieuwe kant aan de meesterbetekenaar?
  - voorbeelden
    - Lacan
      - *jouis-sens* = *jouissance*
      - *hainamoration* (*haine* + *amour*) = *énamoration*
      - *pouâtassez* (*poète* + *pouah* + *potasser* (blokken student)) = *poète assez*
    - Duchamp
      - *Rrose Sélavy* = *éros, c'est la vie*
      - *la mariée mise à nu par ses célibataires, même=m'aime*

- paradigma voor equivoque interpretatie
  - 'postmoderne' poëzie *jenseits* van klassieke metaforische, *witzige* poëzie
    analyticus moet zich in techniek van equivocatie laten onderwijzen door 'postmoderne' kunst – ieder analyticus moet eigen postmoderne artistieke dubbel/gesprekspartner hebben
  - voorbeeld Lacan = Joyce (Sém XXIII Le Sinthome)
    - seksueel dubbelzinnige interpretatie gebaseerd op de *Witz* van het *Ubw* – cfr Gongora
    - equivoque interpretatie gebaseerd op de *chiffrage* van de *écriture* – zoals bij Joyce in "Finnegans Wake"
      - equivoque schriftuur Joyce
        - aaneenschakeling *inconceivably private jokes* (Adams, "Surface and Symbol") (cfr *James Jokes* zei Joyce over zichzelf) – niet te bevatten of conceptualiseerbare woordspelingen, en deze zijn zo goed als onleesbaar
        - Sém XX, 37: *Joyce joue avec l'écriture: signifiants s'emboîtent, se composent, se téléscopent* – resultaat: *signifiant vient truffer le signifié qui devient énigmatique, ça peut se lire d'une infinité de façons différentes, ça se lit pas* (niet zo bij seksuele dubbelzinnigheid!)
          Lacan hier nog niet over equivoque, maar Joyce *proche du lapsus* – nog geen vernietiging van de taal, maar *perfectionne le langage*
        - geen *Witz* met opgeluchte lach – maar quasi-manische aaneenschakeling van *calembours* waarvan het effect alsmaar uitgesteld wordt (*eftsooneries* = effet renvoyé à tout à l'heure); lezer gevangen in verstikkend genot, geen opluchting, er valt niet te lachen, ergerlijk
        - geen 'echte' poëzie – 'slechte', 'ontaarde' poëzie (Joyce effectief gestopt met 'echte' poëzie, toen hij Nora leerde kennen (cfr Stanislaus Joyce "My brother's keeper"))
      - equivoque interpretatie Lacan
        - *inconceivably private jokes* à la Joyce = niet te bevatten/conceptualiseerbare private en dus onbegrijpelijke 'herschrijving' van een fragment van VA
        - mislukte postmoderne poëzie
          - het eerste het beste povere materiaal uit VA verheffen tot 'postmoderne poëzie' – niet op om het even welke wijze misverstaan maar op poëtische wijze, 'postmoderne poëzie' maken van de VA
          - echter altijd mislukte poëzie: *instant poetry* die enkel geldt voor dat subject op dat moment, moet niet noodzakelijk getuigen van goede smaak = mislukking in het maken van mislukte, postmoderne poëzie à la Joyce = slechte 'slechte' poëzie …
          - Lacan met tragisch/ironisch besef van mislukking – cfr ultieme *calembour* einde Sém XXIV ("L'insu-que-sait de l'une-bévue, c'est l'amour"): *je ne suis pas pouatassez* = *pouah+poète+potasser* (*potasser* = blokken, hengsten, vossen, uw best doen als student, om iets te leren)

- Freudiaans pradigma voor equivoque interpretatie
  - Lacan
    - equivoque typisch voor laatste Lacan, de Lacan-van-Joyce, de onleesbare, ongenietbare Lacan
    - echter ook al bij Freud: Lacans trouw aan Freud … tot in de voetnoten waar het wemelt van flitsende klinisch inzichten – ook bij equivoque interpretatie *retour à Freud*
  - Freud – voetnoot "Character und Analerotik" (1908)
    - VA onder overdracht: 'zeer intelligente patiënt' meldt Freud (roddel = VA) dat een kennis (X) Freuds seksuele theorie op alle punten volgt behalve het anale. X kreeg slappe lach bij het lezen van de gedachten die Freud het kind tijdens zindelijkheidstraining toeschrijft. Anderzijds herinnerde X zich daarbij ook een kinderfantasie: "Ik ben de cacaofabrikant Van Houten (bekend chocoladefabrikant in Wenen), en iedereen wil mij de geheime formule van mijn zalige cacao ontfutselen – die ik natuurlijk angstvallig voor mijzelf hou!"
    - spontane reflex Freud, "lachend en zonder daar meteen een dieper inzicht aan te verbinden": *Wortwitz*: *Wann haut'n (=ihn) die Mutter* = Wanneer slaat/houwt zijn moeder hem … op zijn poep (= chocoladeproductiemachine) – *Van Houten* = *wann haut'n* = perfecte equivoque (*wann* uitgesproken als *van* en *Houten* uitgesproken als *haut'n*)
    - Freud realiseert zich later dat deze terloopse equivoque "de sleutel bevat van een *Deckphantasie* die via fonetische associaties (*Kakao*, *wann haut'n)* de herinnering aan de strijd met de moeder tijdens de zindelijkheidstraining volledig had omgekeerd, en zo het schuldgevoel had gekalmeerd" – afdekkende fantasie: ik produceer chocolade en geen kak, en dat is de reden waarom men mij onder druk zet, ik moet daarvoor dus niet gestraft worden maar goed betaald
    - cfr Lacaniaanse controle: Freud isoleert hier geen equivoque in het discours van zijn eigen analysant, maar probeert hem daarvoor te sensibiliseren in dat van een ander = Lacan als controleur – twee fasen:
      - fase van brutale *rhinocéros*: moedigt aan om honderduit te vertellen over problemen met analysant
      - fase van equivoque van twijfelachtige smaak: zet via equivoque in VA van de analysant op een ander spoor

equivoque in controle bij Lacan

In het begin van zijn Séminaire XXIII[7], over het sinthoom, verklapt Lacan hoe hij de controle opvat – niet de controle van de analyticus in opleiding, maar de controle van de analyticus die de *passe* gedaan heeft, *des gens qui se sont autorisés eux-mêmes, selon ma formule, à être analystes*. Die controle van de Lacaniaanse analyticus verloopt in twee etappes: de fase van de neushoorn, en de fase van de *équivoque*.

Vooreerst is er wat Lacan de fase van de neushoorn noemt: *il y a l'étape où ils font comme le rhinocéros: ils font à peu près n'importe quoi et je les approuve toujours, ils ont en effet toujours raison.* In de Amerikaanse conferentie van 1 december 1975[8] zegt Lacan over die eerste fase *au début tout au moins j'encourage plutôt l'analyste – ou celui ou celle qui se croît tel – je l'encourage à suivre son mouvement. Je ne pense pas qu'il soit sans raison que quelqu'un vienne lui raconter quelque chose au nom simplement de ceci: qu'on lui dit que c'était un analyste. Ce n'est pas sans raison parce qu'il en attend quelque chose*. De analyticus vliegt erin, en Lacan moedigt hem aan, gewoon omdat hij erop vertrouwt dat het wel degelijk een analyticus betreft, en dat hij van daaruit wel ergens op het goede spoor moet zitten. Een getuigenis van deze werkwijze vinden we bij Philippe La Sagna[9], die van Lacan te horen krijgt dat al wat hij doet geweldig is, hij is – met alle ironie – geweldig als analyticus, zo geweldig als een neushoorn: *Vous êtes formidable, c'est tout à fait ça.* Na een tijd moet La Sagna echter vast stellen dat de effecten van wat hij doet niet zo formidabel zijn, en dat meldt hij dan ook geërgerd aan Lacan: *Vous m'avez dit que c'était tout à fait ça. Mais ça ne peut pas être ça.* Waarop Lacan hem laconiek antwoordt: *Je suis tout à fait content que vous en soyez aperçu vous aussi*, een repliek in de ironische stijl van "nu je het zelf zegt".

Eenmaal de analytische neushoorn uitgeraasd, bestaat de tweede fase van de controle bij Lacan onder andere in het leren bespelen van de dubbelzinnigheid van de betekenaar in het discours van de analysant: *car c'est uniquement par l'équivoque que l'interprétation opère, il faut qu'il y a quelque chose dans le signfiant qui résonne – nous n'avons que ça comme arme contre le symptôme, l'équivoque.* De interpretatie moet dus van dezelfde equivoque orde zijn als het symptoom. In zijn Amerikaanse conferentie, ook weer in 1975, komt Lacan in dezelfde geest op de controle terug[10]. Daar ergert Lacan zich aan de vaststelling dat analytici vaak zo weinig te zeggen hebben in hun analyses, hun terugdeinzen voor de interpretatie: *c'est tout de même un tort, une déviation*. Die stilte heeft hij zelf ook kunnen vaststellen in de controles die hij doet. Vandaar ook dat hij in eerste fase aanmoedigt om er eens goed in te vliegen, door te razen als een neushoorn. Maar uiteindelijk moet in het verhaal dat de gecontroleerde analyticus over de door hem gevoerde analyses doet, een nieuwe dimensie tot uiting komen: wat Lacan de *dit-mension* noemt, *l'endroit ou repose un dit.* En daartegenover is de analyticus *supposé dire la vérité*, wat veronderstelt dat *le symptôme et cette sorte d'intervention de l'analyste sont du même ordre*. Net zoals het symptoom spreekt, moet ook de analyticus spreken. Een controle leert de analyticus spreken zoals het symptoom. maar niet zoals Ubw spreekt, wel op 'letterlijke' wijze …

Een mooi voorbeeld hoe Lacan met dergelijke *équivoque* de analyticus-neushoorn plots tot staan weet te brengen, vinden we bij Eric Laurent[11]. "J'exposais une fois toutes les difficultés que j'avais à dissuader un des premiers sujets qui se confiaient à moi de se refaire le nez". Laurent weert zich dus als een neushoorn om zijn patiënt van een neusoperatie af te brengen. "M'ayant laissé barboter un moment, il me pose une question: son nez est-il vraiment disgracieux? Sur mon opinion que non, il m'enjoignit de lui dire fortement que le *nouveau né* n'était pas de saison." (de pasgeborene = nieuwe neus komt niet te pas). Een

[7] J. Lacan, *Le Séminaire, Livre XXIII, Le Sinthôme*, 18-11-75, Ornicar? 1976-1977, 8, p.
[8] J. Lacan, *Conférences et entretiens aux universités Américaines*, *Columbia University Auditorium School of International Affairs* (2 december 1975), Scilicet, 1976, 6/7, pp. 42 en 46.
[9] P. La Sagna, *Oui, mais comment le dire?* Lettre mensuelle de l'ECF, 1999, 102, p.
[10] p. 42.
[11] E. Laurent, o.c.

woordspeling dus of een equivoque op de door de patient verlangde *nouveau nez* of nieuwe neus, die wordt geïnterpreteerd als de uiting van een verlangen naar een kind, een *nouveau né*, waarop een verbod rust. "Mais attention!", roept Lacan nog op de drempel, breng dat alstublieft aan "avec tout le tact psychanalytique nécessaire." Voor Eric Laurent krijgt die analytische tact in de omgang met de équivoque vanaf dat moment, via zijn controle, een eerste invulling.

Vanuit die nadruk op de dubbelzinnigheid op de betekenaar, op wilde wijze in het symptoom en op tactvolle wijze in de interpretatie, neigt Lacan er op dat moment ook toe om de voorheen eerder gunstig beoordeelde Angelsaksische term *supervision* te laten vallen, en te vervangen door zijn neologisme *super-audition*. Van het woord *controle* wijst Lacan erop dat het niet suggereert dat men in de psychoanalyse gelooft iets te kunnen controleren.

eigen klinische voorbeelden

- 'in de kontreien' = 'in de kont rijen'
- man dwangmatig overspel
  - VA: enthousiast over "de magie van een nieuwe liefde"
  - analyticus, even enthousiast: "Inderdaad, mag ie of mag ie niet: dat is de vraag"
  - man met een ruk, op een heel ander spoor, dat van het incestverbod
- vrouw droomt er luidop van om analytica te worden
  - VA: aarzelend, lijzig over "de lijst van erkende analytici"
  - analyticus verstaat als "Delhaize van erkende analytici"
  - legt kritische ondertoon bloot – "klanten, dat moet je verdienen elke dag opnieuw"
- "ge moet U niet generen!"
  omgekeerd: geschreven woord dat op twee totaal verschillende wijzen kan worden uitgesproken
  - X = jongetje – slimste, beste, mooiste, etc (mogelijk op bepaalde periode kindertijd) – 8 tot 10 j
  - jeugdbeweging
    - moet ook weer beste zijn – oa hoofdrol toneel ouderdag
    - regisseur = leider waarnaar X opkijkt, 'verliefd' – 'mooi', welbespraakt, succes bij moeders = I(A), punt van waaruit hij graag zichzelf zou zien (i(a))
    - *acting out* regisseur: buurvrouw op bezoek op gemak stellen: "Geneer U niet" (='gêne')
    - X corrigeert als hij zelf de scène speelt, ABN ipv gênante West-Vlaams: "Geneer U niet!" (= 'geneiren', West-Vlaams voor 'zich amuseren', 'zich junnen', 'ergens geern zijn' – van 'nere' = vlijt, ijver – niet te verwarren met 'genêren' volgens West-Vlaams Idioticon De Bo)
    - leider barst in lachen uit – zonder uitleg
    - X begrijpt in eerste instantie niet & maakt zich kwaad, volhardt, discussieert, domme West-Vlamingen
  - na verloop van tijd
    - rest vaag onbehagen, gêne – gevoel iets niet te weten, te moeten oppassen met wat hij zegt
    - ontwikkelt veel gevoel voor West-Vlaams taaleigen in relatie tot ABN – bv altijd woordspeling klaar als men hem pakt op niet kunnen uitspreken 'g' – taalvirtuoos
  - in analyse
    - VA: "ik geneerde mij een beetje" (bedoelt 'zich schamen', maar uitgesproken als 'zich amuseren') – analyticus lacht niet, herhaalt paar keer verwonderd 'geneerde …' – X beseft plots dat hij het is die zich toen heeft vergist, en niet die leider
    - legt verband met oerscène, waarin hij luistert aan slaapkamer ouders en vader aan moeder hoort vragen: "Geneer je je een beetje?" (in de zin van amuseren) - wist dat 'generen' = 'zich amuseren', echter duister waarop betekenaar toen sloeg, gegeven dat moeder daar zo pijnlijk bij kreunde en geen antwoord gaf aan vader (onmiddellijk antwoorden was een opvoedkundig principe van vader)
    - eerste gelegenheid waarop X betekenaar 'generen' kan uittesten, daarop reactie kan uitlokken van iemand die het kon weten nl leider (I(A) in de zin van SSS) – betekenaar

'generen' komt op uit zijn Ubw, als een soort lapsus – meteen compleet teruggefloten = trauma in twee tijden
    - niet toevallig ivm 'buurvrouw op bezoek' – eerste seksuele fantasieën rond buurvrouw
- zeer sterk getekend
    - taal(over)gevoelig – Bw weten, gecultiveerd
    - Ubw impact op seks, genot, verhouding tot vrouw
        - "Geneer U niet" ("amuseer U niet") = basisformule van verhouding tot vrouwen – 'gêne' als vrouw zich amuseert, in de mate dat daarin seksueel element doorspeelt = *Überich* als woordspeling, equivoque
        - reden voor analyse: vriendin was het beu dat hij altijd haar plezier moest verpesten – waar hij zich inderdaad bijzonder slecht bij voelde

- context equivoque interpretatie:
  transfert en *d de l'analyste*
  - weerstand tegen equivoque
    - vaak niet geregistreerd door analysant
    - indien wel dan is dat vaak als irritant misverstand, als iets dat een verstrooide analyticus even in het midden heeft gegooid (genot schemert te duidelijk door)
    - 'onvrijwillige' interpretatie blijft echter nazinderen
  - voorwaarde = voldoende sterke overdracht (SSS)
    - *witzige* interpretatie moet eerst overdracht (SSS) tot voldoende ontwikkeling brengen, door het subject te injecteren met Ubw seksuele dubbelzinnigheid
    - dan pas equivoque riskeren, met een kans dat die blijft hangen en de overdracht (SSS) begint aan te tasten … en confronteert met *d de l'analyste* …
- doel equivoque interpretatie
  - in termen van genot
    - gaat in tegen het genot vanuit Ubw, seksuele dubbelzinnigheden, de *jouis-sen*s *du blablabla* uit de *prolifération du sens* van droom/lapsus/*Witz* in de VA *sous transfert*
    - equivoque confronteert daardoor met genot als R …
      - immers Ubw genot = S binding van R genot, S beveiliging daartegen – als *Ubw* genot verdwijnt, wordt subject overgeleverd aan R genot, zuigt subject zich als uitgeperste spons weer vol met dat R genot
      - twee kanten R genot
        - teveel, superieur genot = A genieten – cfr mystiek
        - te weinig, inferieur genot = *jouissance illettrée* (ongeletterd genieten) (SAndré, "Postface FLAC") – cfr verontreiniging alledaagse taal
          - *jouissance illettrée* = miserabele, stupide, onwetende, onbenullige genieten van het zich laten meezuigen in een draaikolk van woorden, het zich laten lamlullen door het eindeloos dwaas geswatel, het zich laten onderkotsen door een brij van taal, het zwelgen in de verontreinigde taal die de hedendaagse media onafgebroken over ons spuien = genieten van platte, lege, van elke poëzie gespeende spreken
      - confronteert met R genot, met 'gat' of 'blinde vlek' in eigen spreken = *réveil*
    - anderzijds legt equivoque ook overdreven/ongeletterde genieten aan banden
      - kan dus niet via Ubw genot van de *Witz* (niet veilig)
      - equivoque charmeert, betovert, verleidt, bezweert het ongeletterde genieten, windt dat ongeletterde genieten om haar vinger – via de *pure modulation du signifiant*, de muziek van de betekenaar (stembuiging, toon, klankspel)
        cfr slangenbezweerder tov dooreen krioelende gifslangen van het polymorf perverse genot
        genot 'beschaven' via poëtiserende herschrijving van het spreken van de analysant
        analyticus moet VA analysant doen 'zingen'

  - in termen van liefde
    - tegen oude liefde: *foisonnement de bavardage, indigne*
    - naar een nieuwe liefde? *du nouveau dans l'amour (plus digne, plus civilisé)* via *du nouveau dans l'interprétation*? –nieuwe taal leidt tot nieuwe liefde

- equivoque interpretatie en NTR
  - equivoque confronteert met R/genot in S1 – en doet dus ontwaken uit hypnose door S1
  - NTR = equivoque wekt soms 'slapende dode'
    - Sém II, 270: paradigma Mr. Waldemar (Poe)
      - *in articulo mortis* (tijdens overlijden zelf) gehypnotiseerd (door S1) – daardoor lichaam voor ontbinding behoed – gewekt uit hypnose, lijk ontbindt in geen tijd, alsof het lichaam die op de dood gewonnen tijd alsnog ongedaan wil maken
      - in analyse soms een Waldemar = subject dat lang geleden al ten dode was opgeschreven maar nog *in in articulo mortis* door S1 gehypnotiseerd en zo 'voorlopig gered' was geworden – wanneer die S1 wordt geraakt, via equivoque, kan subject uit zijn hypnose ontwaken, en begint het dan onder onze verbouwereerde ogen als een razende, in een kettingreactie aan NTR, de achterstand op zijn dood in te lopen
    - Sém III, 226: *caractère ravageant du S nouveau*
      - reeds gewezen op traumatisch effect 'nieuwe betekenaar' – die noopt tot radicale herstructurering van de verhouding tussen de gegeven betekenaars
      - toen zei Lacan nog dat analyticus dat nooit tegen kwam, toen was het nog niet de taak van de analyticus om daarvoor de verantwoordelijkheid te nemen – integendeel, enkel interpreteren zoals het Ubw, met de oude vertrouwde betekenaars van het Ubw
      - later creëert analyticus middels de equivoque een S nouveau (zoals Joyce), met alle risico's vandien!

- alternatief paradigma voor equivoque interpretatie:
  ready-made
  ikzelf
  - ook in twee tijden
    - eerst Kafka ("Brief an den Vater") = oedipale interpretatie (Ubw, NdP)
    - later Duchamp = interpretatie *jenseits* Oedipus, Ubw, NdP
  - Duchamp en de *readymade*
    - niet zozeer zijn equivoques, chiffrages
      - "Rrose Sélavy" = "Eros, c'est la vie"
      - *Fresh Widow* ipv *French Window*
      - *incesticide* ipv *insecticide*
    - *readymade* als 'persoonlijk', vereenvoudigd paradigma voor *équivoque* interpretatie - *ironisme d'affirmation* = onverschilligheid = selectiecriterium voor keuze *ready-made* = ik haal 'iets onverschilligs' uit het discours van een analysant, vaak het eerste het beste, en poneer dat 'als een interpretatie' – zoals Duchamp een pisbak affirmeert als kunst – en de verantwoordelijkheid bij het publiek legt om dat te nemen of te laten
      cfr boek fantasme

OVERDRACHTSINTERPRETATIE

Grawe: twee types interpretatie leiden tot NTR
nooit door hun inhoud

- dubbelzinnige interpretatie leidt tot NTR door haar vorm
  bv seksueel dubbelzinnige interpretatie leidt niet tot NTR door haar seksuele inhoud, maar door de dubbelzinnige houding van de analyticus tegenover die seksuele inhoud, doordat hij er niet radicaal voor kiest om genitale seks te bekrachtigen, om daarover positief te (doen) denken
- overdrachtsinterpretatie leidt tot NTR doordat ze de intersubjectiviteit subverteert - cfr G779

historische context van Grawe's kritiek op overdrachtsinterpretatie
Luborsky's Dodoverdict

- manifest, praktisch doel Grawe
  - universitaire methode = *Wirkungsvergleiche* tussen 'erkende' psychotherapieën = vergelijken doelmatigheid, effectiviteit
  - moet leiden tot vaste indicaties & tegenindicaties = voor dit probleem deze psychotherapeutische techniek
    - één onbetwistbare indicatie: systematische desensitisatie (*Reizkonfrontation*) tegen agorafobie
    - één voorzichtige tegenindicatie: psychoanalyse bij afhankelijke patiënt (*borderline*)
- latent, politiek doel Grawe = reactie tegen de nefaste gevolgen van het *Dodoverdikt*
  - Dodoverdict weinig tot niet bekend bij Lacanianen
  - nochtans cruciaal evenement dat lang elk wetenschappelijk onderzoek ivm psychotherapie (*Psychotherapieforschung*) *a priori* discrediteerde
  - repliek Amerikaanse psychoanalyticus Lester Luborsky op kritiek vanwege Engelse behaviorist Hans Eysenck
    - 1952: Eysenck bewijst dat psychoanalyse niet therapeutisch is = sciëntistische klucht
    - analytici reageren niet (verlamd door gewetensangst?)
    - 1975 (na meer dan 20 j!): Luborsky antwoordt met sciëntistisch klucht in de stijl van de Dodo in Lewis Carroll's "Alice in Wonderland":
      "As wet as ever," said Alice in a melancholy tone: "it doesn't seem to dry me at all."
      "In that case," said the Dodo solemnly, rising to its feet, "I move that the meeting adjourn, for the immediate adoption of more energetic remedies---"
      "Speak English!" said the Eaglet. "I don't know the meaning of half those long words, and, what's more, I don't believe you do either!" And the Eaglet bent down its head to hide a smile: some of the other birds tittered audibly.
      "What I was going to say," said the Dodo in an offended tone, "was, that the best thing to get us dry would be a Caucus-race."What is a Caucus-race?" said Alice; not that she much wanted to know, but the Dodo had paused as if it thought that somebody ought to speak, and no one else seemed inclined to say anything.
      "Why," said the Dodo, "the best way to explain it is to do it." (And, as you might like to try the thing yourself some winter day, I will tell you how the Dodo managed it.)
      First it marked out a race-course, in a sort of circle ("the exact shape doesn't matter," it said), and then all the party were placed along the course, here and there. There was no "One, two, three, and away," but they began running when they liked, and left off when they liked, so that it was not easy to know when the race was over. However, when they had been running half an hour or so, and were quite dry again, thedeal of thought, and it sat for a long time with one finger pressed upon its forehead (the position in which you usually see Shakespeare, in the pictures of him), while the rest waited in silence. at last the Dodo said,

"Everybody has won, and all must have prizes."
"But who is to give the prizes?" quite a chorus of voices asked.

"Alice in Wonderland": Omdat een troep louche beesten zichzelf uit louter domheid zeiknat heeft laten regenen, organiseert de eenoog van dienst in dat land der blinden, de Dodo - een soort bijzonder dom uitziende en daarom ook reeds uitgestorven kalkoen - een totaal onoverzichtelijke koers. Iedereen mag zijn eigen startpunt kiezen, zodat het bij het eindsignaal uiteraard onmogelijk is om een winnaar aan te duiden – het bijzonderste is echter dat iedereen weer droog is. Wat de wijze Dodo dan ook toelaat om tot algemene tevredenheid te besluiten dat "iedereen heeft gewonnen en dat iedereen een prijs verdient".

  - Luborsky doet Eysencks onderzoek over in de stijl van de Dodo
    - kritiek Eysenck = alle beesten voelen nattigheid, zonder juist te weten wat er aan de hand is
    - snel even een nieuw effectiviteitonderzoek, vanuit ander uitgangspunt: niet iedere psychotherapie (en dan vooral de psychoanalyse) start vanaf het zelfde punt en mikt op het zelfde eindpunt = koers Dodo
    - ironisch besluit door grote psychoanalytische Dodo: alle psychotherapieën even effectief en verdienen stuk voor stuk een prijs = *everybody has won and all must have prizes*
- psychotherapeuten (analytici) meteen gerustgesteld
  - korte termijn: alle psychotherapieën even effectief = droog', hebben hun schaapjes op het droge
  - langere termijn
    - even hoge effectiviteit alle psychotherapieën verklaard door één gemene factor - die blijft echter duister, niet theoretisch te vatten: theorieën zijn rationalisaties waarmee verschillende scholen hun onverklaarbare effect proberen te recupereren (oa als 'overdracht' in psychoanalyse)
    - psychotherapieën verliezen aandacht voor effectiviteit in praktijk en theorie (klinisch en wetenschappelijk *laissez faire*)
    - toppunt van ironie = ironie gemist van Luborsky's "prijs voor iedereen": enige, pijnlijke vraag blijft deze van het zootje ongeregeld in "Alice in Wonderland": *"but who's to give the prizes?"* - "maar wie zal dan onze prijzen uitreiken?" - welke grote Ander zal ons terugbetalen? (economisch opportunisme)
- Grawe = reactie tegen geruststelling door Dodoverdikt
  - praktisch: bewijzen dat niet alle psychotherapieën winnen in de koers naar effectieve genezing, enkel cognitivistische gedragstherapie wint en verdient dus alle prijzen
  - theoretisch: aspecifieke, niet theoretiseerbare genezingsfactor gemeenschappelijk voor alle psychotherapieën
    - erkent positieve 'overdracht' met effect van suggestibiliteit als dé therapeutische factor (verwijst naar Freud)
    - erkent dat overdracht niet beperkt is tot psychotherapie
      - in elke menselijke verhouding die iet of wat Samaritaans is gekleurd
      - lekentherapeuten (niet psychologisch geschoold) boeken soms betere resultaten dan de meest gespecialiseerde psychotherapeuten (=analytici)
    - probleem: interpreteren of niet interpreteren van overdracht, *that's the question*
      - interpretatie overdracht ondergraaft de niet-specifieke basis van elke mogelijke therapie – schaadt het 'vertrouwen'
      - schadelijke effecten van de interpretatie van de positieve overdracht = NTR – bewezen door wetenschappelijke studies door analytici zelf (die plots wél wetenschappelijk zijn!): *Psychotherapy Research Project* (PRP) van de *Menninger Clinic*

Psychotherapy Research Project* (PRP) van de *Menninger Clinic
overdrachtsinterpretatie legt 'psychotische kern' bloot

- situering
  - grootste en meest prestigieuze onderzoek ooit ivm psychotherapeutische effectiviteit *überhaupt*
  - *crème de la crème* van Amerikaanse psychoanalyse: Wallerstein & Kernberg = vorige en huidige voorzitter IPA
- probleem én oplossing
  - vaststelling: negatieve effecten van 'lange termijn psychoanalyse' = overdrachtsinterpretatie
  - theoretische verklaringen én recuperatiepoging
    - valse NTR = *borderline*
      - Kernberg: *borderline* als nieuwe diagnose = doorgedreven analyse (=overdrachtsinterpretatie) legt psychotische kern bloot
      - ikzelf: *borderline* =
        - *acting out* hysterie tov tegenoverdracht analyticus die na verloop van tijd zijn geduld verliest en de hysterie zich kost wat kost aan zijn eigen realiteit wil laten aanpassen
        - miskenning R van de angstneurose in die hysterie
    - echte NTR = *psychotic treatment reaction*
      overdrachtsinterpretatie kan psychotische kern in de neurose blootleggen – cfr ook Klein (die vanaf dat moment dan ook dan ook plots snel aan populariteit ging winnen, geïntegreerd werd in egoanalyse en *selfpsychology*)

overdrachtsinterpretatie ook klinisch probleem vanuit Lacan

overdrachtsinterpretatie langs alle kanten klinisch probleem
- universitair Grawe – omwille van NTR, ontdekt door …
- … **postfreudiaanse *Menninger Clinic***, die dus zelf reeds aanmaant tot voorzichtigheid met overdrachtsinterpretatie
- echter ook voor Lacanianen niet meer zo evident
  - cfr WAP Principes 2004: *nous n'interprétons pas le transfert comme illusion, ni comme erreur, ni comme répétition. Ce qui est équivalent de dire que nous n'interprétons pas le transfert (…) nous n'attendons aucune liquidation du transfert à la fin de l'analyse, seulement sa transformation*
  - niet zo evident te begrijpen, weinig uitleg, weinig bekend als principe
  - basis bij Lacan? relatie tot NTR

Lacans voorzichtigheid bij interpretatie van de overdracht
overdracht is op zich reeds interpretatie van de suggestie[12]

- theorie Lacan: "La direction de la cure" (1958, 636)
  - citaat Lacan
    klassieke Freudiaanse uitgangsstelling: *il est naturel d'analyser le transfert*
    maar dan zegt hij iets dat de noodzaak om overdracht te analyseren minder dringend maakt, het is natuurlijk om overdracht te analyseren, maar niet echt noodzakelijk: *car le transfert en lui-même est déjà analyse de la suggestion, en tant qu'il place le sujet à l'endroit de sa demande dans une position qu'il ne tient que de son désir* (de overdracht is op zichzelf reeds analyse van de suggestie, in de mate dat die overdracht het subject in een positie plaatst die het slechts kan innemen vanuit zijn eigen verlangen) *(…) La résistance du sujet à la suggestion n'est que désir de maintenir son désir. Comme telle, il faudrait la mettre au rang du transfert positif, puisque c'est le désir qui maintient la direction de l'analyse, hors des effets de la demande* waaruit Lacan besluit: *Ces propositions, on le voit, changent quelque chose aux opinions reçues en la matière* – overdracht moet dus niet altijd zo vanzelfsprekend geanalyseerd worden?
  - eigen uitleg
    - S = automatische autosuggestie = wij suggereren onszelf allerlei in de mate dat we spreken = S die we kregen van A roepen onvermijdelijk bepaalde dingen op en zetten onvermijdelijk iets in beweging
    - VA geeft automatische autosuggestie door S maximale kansen
    - VA stokt op bepaalde punten = 'overdracht' op A/analyticus = stokken automatische autosuggestie door eigen spreken - overdracht = eerste, spontane 'autoanalyse' van de autosuggestie door het eigen spreken (analyse ruim opgevat als "al wat ingaat tegen de suggestie door het woord"), in die overdracht wordt het subject dan ook voor het eerst geconfronteerd met zijn eigen verlangen – d verschijnt niet zozeer in de VA/spreken als wel in de overdracht die dat spreken op bepaalde plaatsen doet stokken
    - in de mate dat de overdracht zelf al analyse is (van de autosuggestie door de S, de VA), moet die overdracht niet geanalyseerd worden

[12] zoals de onbewuste formaties interpretaties zijn, is ook de overdracht in een bepaald opzicht reeds een interpretatie, in de mate dat die overdracht een Ubw formatie is (SSS).

- klinisch geval Lacan: Sém VIII (2) (1959-1960, 403-404)
  - via Serge Cottet
  - *Laissez-moi encore, pour terminer, vous parler d'un cas d'une patiente. Disons qu'elle prend plus que liberté avec les droits sinon les devoirs du lien conjugal et que, mon Dieu, quand elle a une liaison elle sait en pousser les conséquences jusqu'au point le plus extrême de ce qu'une certaine limite sociale, celle du respect offert par le front de son mari, lui commande de respecter. Disons que c'est quelqu'un qui sait admirablement tenir et déployer les positions de son désir. Et j'aime mieux vous dire qu'avec le temps elle a su, dans l'intérieur de sa famille, je veux dire sur son mari et sur d'aimables rejetons, maintenir tout à fait intact le champ de force d'exigences strictement centrées sur ses besoins libidinaux à elle. Quand Freud nous parle quelque part, si mon souvenir est bon de la Knödelmoral, ça veut dire la morale des nouilles concernant la femme, à savoir des satisfactions exigées, il ne faut pas croire que ça rate toujours. Il y a des femmes qui réussissent excessivement bien, à ceci près qu'elle, <elle> a quand même besoin d'une analyse.*
    Qu'est-ce que, pendant tout un temps, je réalisais pour elle ? (…) J'étais bien son Idéal du Moi pour autant que j'étais bien le point idéal où l'ordre se maintient et d'une façon d'autant plus exigée que c'est à partir de là que tout le désordre est possible. Bref, il ne s'agissait pas à cette époque que son analyste passât pour un immoraliste. Si j'avais eu la maladresse d'approuver tel ou tel de ses débordements, il aurait bien fallu voir ce qui en eût résulté. Bien plus, ce qu'elle pouvait entrevoir de telle ou telle atypie de ma propre structure familiale ou des principes dans lesquels j'élevais ceux qui sont sous ma coupe n'était pas sans ouvrir pour elle toutes les profondeurs d'un abîme vite refermé.
    Ne croyez pas qu'il soit si nécessaire que l'analyste offre effectivement, Dieu merci, toutes les images idéales qu'on se forme sur sa personne. Simplement elle me signalait à chaque occasion tout ce dont, me concernant, elle ne voulait rien savoir. La seule chose véritablement importante, c'est la garantie qu'elle avait, assurément vous pouvez m'en croire, que concernant sa propre personne je ne broncherais pas.
    Que veut dire toute cette exigence de conformisme moral ? Les moralistes du courant ont, vous l'imaginez, la réponse bien naturellement que cette personne pour mener une vie si comblée ne devait pas être tout à fait d'un milieu populaire. Et donc le moraliste politique vous dira que ce qu'il s'agit de conserver c'est surtout un couvercle sur les questions qu'on pouvait se poser concernant la légitimité du privilège social. Et ceci d'autant plus que, comme bien vous pensez, elle était un tant soit peu progressiste.
    Eh bien, vous le voyez, à considérer la vraie dynamique des forces, c'est ici que l'analyste a son petit mot à dire. Les abîmes ouverts, on pouvait en faire comme de ce qu'il en est pour la parfaite conformité des idéaux et de la réalité de l'analyste. Mais je crois que la vraie chose, celle qui devait être maintenue en tous les cas à l'abri de tout thème de contestation, c'est qu'elle avait les plus jolis seins de la ville, ce à quoi, vous pensez bien, les vendeuses de soutien-gorge ne contredisent jamais.
  - structuur vrouw (borderline! hysterie?)
    - in de overdracht wordt Lacan toonbeeld van moreel conformisme op het gebied van de liefde (wat hij in werkelijkheid niet bepaald was, en wat pte wist)
    - aan de rand van de overdracht systematische *acting out*
      - komt ene amoureuze avontuur na andere opbiechten
      - teneinde de moraalridder in Lacan uit zijn kot te lokken, als een appél op een interpretatie door Lacan vanuit zijn tegenoverdracht, vanuit de hem toegedichte positie als meester van de liefde
    - Lacan interpreteert *acting out* avontuurtjes niet als uiting van oedipale overdracht, hij zegt niet: "je maakt van mij een moraalridder, zoals je vader" (wat dus juist zou zijn!)
    - Lacan richt zich wel op fantasmatisch genot

- *acting out* avontuurtjes vanuit fantasmatische overtuiging "de mooiste borsten van Parijs" te hebben – en dat is wat ze Lacan wil zeggen
- verlies van het kuise meesterbeeld dat ze in haar overdracht van Lacan heeft zou haar fantasmatische houvast aan haar borsten doen wankelen (duister), en dat zou schadelijker zijn geweest dan de al bij al vrij onschuldige gevolgen van al die amoureuze avontuurtjes

universitaire 'retour' tot de hypnose?

Hoe dit ook zij, ook vanuit Lacan is het alleszins mogelijk om de interpretatie van de overdracht in vraag stellen vanuit de beste therapeutische redenen. Maar dan moeten we er uiteraard wel dubbel goed over waken dat we niet hervallen in de suggestie, en daarmee in de hypnose.

Want dit is inderdaad het magnetische punt uit ons verleden waarop het universitaire discours ons nu al met open armen staat op te wachten, als een verloren zoon. Het kan merkwaardig lijken, maar in zijn grote constructie van een *allgemeine Psychotherapie* laat onze universitaire boeman Grawe inderdaad een achterpoortje open voor de hypnose. De verwondering wijkt echter snel, als blijkt dat het uiteindelijk de bedoeling is om de hypnose mettertijd de plaats van de psychoanalyse in de algemene universitaire psychologie te laten innemen. Momenteel erkent Grawe de hypnose nog niet officieel als psychotherapie. Zoals reeds gezegd komt die eer voorlopig enkel toe aan de cognitivistische gedragstherapie, de gesprekstherapie *à la* Rogers, de familie- en systeemtherapie, de *Gestalt*therapie en voorlopig ook de psychoanalyse met in haar kielzog een aantal vaaglijk psychoanalytisch geïnspireerde psychotherapieën. Volgens Grawe kunnen echter al die grote therapeutische scholen nog een puntje zuigen aan de virtuoze, ronduit meesterlijke wijze waarop bijvoorbeeld de charismatische hypnotherapeut Milton Erikson de niet specifieke genezingsfactor van de overdracht hanteert (G713). De hypnotherapeut doet ons dus voor hoe we met de positieve overdracht moeten omgegaan: niet interpreteren, maar cultiveren. Preliminair aan elke mogelijke vorm van psychotherapie zou men dan ook, volgens Grawe, de patiënt op een of andere wijze moeten 'hypnotiseren'. Uiteraard, en dat voeg ik eraan toe, zal dan achteraf nog weinig plaats blijken te zijn voor de psychoanalyse - die immers juist die hypnose weer ongedaan wil maken, die in essentie één volgehouden poging is om de hypnotiseerbaarheid van het subject te doorbreken.

psychoanalytische interpretatie
tegen de hypnose

Wat hier op het spel staat, in deze *hidden agenda* van Grawe's universitaire discours om de psychoanalyse weer terug te laten opslokken door de hypnose, dat is eens te meer de verhouding tot de meesterbetekenaar. En daarover zal ik tot slot nog kort iets zeggen.

Reeds voor zijn uitvinding van de psychoanalyse voelde Freud zich deerlijk in verlegenheid gebracht door de verhouding van de hypnose tot de meesterbetekenaar.

Zo benadrukte hij meteen dat de hypnose geleerd wordt bij een meester. Het is enkel in zijn 'overdracht' op die meester dat de toekomstige hypnotiseur in staat is om zijn zelfvertrouwen op te bouwen, zijn vertrouwen in zijn eigen woord - vertrouwen in zijn eigen woord dat hij dan op zijn beurt zal moeten 'overdragen' op zijn hysterische patiëntes. Wat Freud meteen ongemakkelijk stemt. Hoe beoordeelt hij immers zichzelf, als leerling-hypnotiseur? Ik citeer: "Wie half ongelovig begint te hypnotiseren, en zichzelf daarbij als het ware bezig ziet en komisch vindt door zijn wijze van spreken, zijn stem, zijn gebaren, die verraadt de patiënt meteen dat hij daarvan zelf niets verwacht". Wie dus niet in die mate in de meesterbetekenaar gelooft dat hij er zichzelf compleet mee identificeert, die onverbeterlijke hystericus die Freud op dat moment blijkt te zijn, die zal nooit slagen in de 'overdracht' van de macht van die meesterbetekenaar op een ander hysterisch subject.

Ander punt waarmee Freud *a priori* verveeld zat, is de noodzaak om de hypnotische meesterbetekenaar telkens van een nieuw kleedje te voorzien, zoals Manneke Pis. Dat is de noodzaak om telkens nieuwe, eigentijdse varianten van hetzelfde uit te vinden, in een poging om de geloofwaardigheid van de meesterbetekenaar intact te houden, zowel bij de meester-hypnotiseur zelf als bij de hysterische patiënte.

Bij de uitvinding van de psychoanalyse, met de interpretatie, tracht Freud dan ook te ontsnappen aan die identificatie met een meesterbetekenaar, met de inherente verplichting om deze telkens opnieuw als 'nieuw' te presenteren. Tegengesteld daaraan probeert Freud te komen tot een

nieuwe, fundamenteel dubbelzinnige positie tegenover die meesterbetekenaar – een soort dubbelspel met de meesterbetekenaar dat Lacan ooit resumeerde als *s'en passer à condition de s'en servir* - wat ik vrij vertaal als "de meesterbetekenaar gebruiken om hem overbodig te maken". De analyticus gebruikt dus de overdrachtspositie van hypnotiseur waarin de hysterie hem plaatst, juist om het subject van zijn hypnotiseerbaarheid door de meesterbetekenaar te genezen. Voor de analyticus is dat een onmogelijke positie. Maar ook de analysant komt daarbij soms, toevallig, in een onmogelijke positie terecht, soms wordt het subject, zoals gezegd, geconfronteerd met een 'onmogelijk ontwaken' *à la* Waldemar, onmogelijkheid van het ontwaken die dan geconcretiseerd wordt in een helse kettingreactie aan NTR.